

Засновники:

- Громадська організація
«Культ права»
- Ужгородський національний
університет

Головний редактор журналу
В. Ю. Стеценко

Відповідальний секретар журналу
Л. О. Васечко

Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази
Index Copernicus International
(Варшава, Польща)

Відповідно до Наказу Міністерства
освіти і науки України № 886
від 02.07.2020 р. (додаток 4)
журнал внесено до Категорії «Б»
Переліку наукових фахових видань
України у галузі юридичних наук
(D8 – Право,
D9 – Міжнародне право).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкова-
них медіа: Рішення Національної ради
України з питань телебачення і радіо-
мовлення № 2178 від 27.06.2024 р.
Ідентифікатор медіа: R30-04733.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа –
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний універ-
ситет» (вул. Підгірна, буд. 46,
м. Ужгород, 88000,
official@uzhnu.edu.ua,
тел. +38(0312)61-33-21.

Офіційний сайт:
<http://www.publichne-pravo.com.ua>
E-mail: editor@publichne-pravo.com.ua
Тел. +38 (098) 264 94 19

Рекомендовано до друку
Вченою радою Ужгородського
національного університету
(протокол № 11 від 25.09.2025 р.)

Публічне право

Public law

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3 (59) / 2025

Видається: щоквартально

Заснований у 2011 році

**Передплатний індекс
89168**

© Громадська організація «Культ права»,
2025

© Ужгородський національний університет,
2025

Наукова рада:

Бандурка О.М. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Баулін Ю. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Інішин М. І. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Копиленко О. Л. – д. ю. н., професор, академік НАН України;
Костенко О. М. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Орлюк О. П. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Петришин О. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Селіванов А. О. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Скрипнюк О. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Шемишченко Ю. С. – д. ю. н., професор, академік НАН України.

Редакційна колегія:

Стеценко В. Ю. – д. ю. н., професор, головний редактор журналу (Київ);
Андрійко О. Ф. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Арістова І. В. – д. ю. н., професор (Суми);
Баймуратов М. О. – д. ю. н., професор (Київ);
Берлач А. І. – д. ю. н., професор (Київ);
Богатирьов І. Г. – д. ю. н., професор (Ірпінь, Київська обл.);
Вавженчук С. Я. – д. ю. н., професор (Київ);
Васечко Л. О. – к. ю. н., доцент, відповідальний секретар журналу (Кременчук, Полтавська обл.);
Дніпров О. С. – д. ю. н. (Київ);
Добковські Я. – габілітований доктор права (Ольштин, Польща);
Дорофєєва Л. М. – д. ю. н., доцент (Ужгород);
Журавльов Д. В. – д. ю. н., професор (Київ);
Карабін Т. О. – д. ю. н., доцент (Ужгород);
Колодій А. М. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Коломоєць Т. О. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Запоріжжя);
Копотун І. М. – д. ю. н., професор (Рівне);
Лемак В. В. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Литвинов О. М. – д. ю. н., професор (Харків);
Лук'янець Д. М. – д. ю. н., професор (Харків);
Олефір В. І. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Петков С. В. – д. ю. н., професор (Дніпро);
Приймаченко Д. В. – д. ю. н., професор (Дніпро);
Савчин М. В. – д. ю. н., професор (Ужгород);
Сідак М. В. – д. ю. н., доцент (Ужгород);
Стеценко С. Г. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України (Київ);
Хавронюк М. І. – д. ю. н., професор (Київ);
Чижмарь К. І. – д. ю. н., доцент (Київ);
Шевченко А. Є. – д. ю. н., професор (Ірпінь, Київська обл.);
Юнін О. С. – д. ю. н., професор (Дніпро);
Ярмиш Н. М. – д. ю. н., професор (Київ).

Зміст

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

МИХАЙЛО БАЙМУРАТОВ, (м. Одеса)	Феноменологія ренесансу компаративної конституціоналістики в сучасних конституційно-правових дослідженнях.....	5
НАТАЛІЯ БОЧАРОВА (м. Дніпро)		

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

АННА КОРОЛЬОВА (м. Київ)	Відновлювальна енергетика в умовах воєнного стану: виклики та адміністративно-правові механізми.....	15
------------------------------------	---	----

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

ЮЛІЯ КОСТЕНКО (м. Вінниця)	Сучасні напрями реформування ДПС України: антикорупційна політика, цифровізація та європейські стандарти.....	24
--------------------------------------	---	----

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

ОЛЕКСАНДР КОЗАЧЕНКО, ОЛЬГА МУСИЧЕНКО (м. Одеса)	Запобіжні заходи в умовах воєнного стану крізь призму дотримання прав людини.....	36
ОЛЕКСАНДР НЕКЛЕСА (м. Дніпро)	Проблемні аспекти допустимості доказів у кримінальному провадженні: теорія та практика.....	47

Contents

CONSTITUTIONAL RIGHT

BAYMURATOV M., (Odesa)	Phenomenology of the Renaissance of Comparative Constitutional Studies in Modern Constitutional and Legal Studies	5
BOCHAROVA N. (Dnipro)		

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS

KOROLOVA A. (Kyiv)	Renewable Energy under Martial Law: Challenges and Administrative-Legal Mechanisms.....	15
------------------------------	---	----

FINANCE LAW

KOSTENKO Y. (Vinnytsia)	Modern Directions of Reforming the State Tax Service of Ukraine: Anti-Corruption Policy, Digitalization and European Standards.....	24
-----------------------------------	---	----

CRIMINAL LAW AND PROCESS

KOZACHENKO O., MUSYCHENKO O. (Odesa)	Preventive measures in conditions of martial law through the prism of human rights compliance.....	36
NEKLESA O. (Dnipro)	Problematic aspects of the admissibility of evidence in criminal proceedings: theory and practice.....	47

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Михайло Баймуратов,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
академік Української академії наук,
професор кафедри політичних наук та права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
ORCID: 0000-0002-4131-1070

Наталія Бочарова,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
Університету імені Альфреда Нобеля
ORCID: 0000-0002-9256-9493

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-59-1>

УДК 342.8

Феноменологія ренесансу компаративної конституціоналістики в сучасних конституційно-правових дослідженнях

Постановка проблеми. З початку ХХІ століття порівняльні дослідження стали провідною тенденцією науки конституційного права і важливим аспектом конституційного судочинства. Це дало підстави дослідникам говорити про «приголомшувий ренесанс» конституційної компаративістики [1], яка стала не тільки однією з найбільш інтелектуально яскравих та «проривних» областей сучасної

юридичної науки з позицій її нормотворчого потенціалу, але і важливою функціонально-змістовною компонентою сучасної юридичної освіти.

Порівняльне конституційне право ґрунтується на систематичному порівнянні конституційних норм, державних інституцій та політичної практики в різних країнах. Ця галузь досліджує подібності та відмінності в державних структурах, судових системах та

взаємовідносинах між різними гілками державної влади, захист прав людини, функціонування громадянських інституцій і політичних партій. Сфера застосування порівняльного конституційного права є широкою. Зарубіжний досвід вивчається з метою вирішення конституційних конфліктів, реформування політичних систем, вдосконалення представницьких органів влади. Окремим напрямком є дослідження глобального конституціоналізму і перспектив транснаціонального конституціоналізму. Порівняльний підхід охоплює ретельне вивчення писаних та неписаних конституцій, знайомство з конституційною практикою інших країн. Саме з цією метою у 2005 році був запущений *Проект порівняльного вивчення конституцій (Comparative Constitutions Project)*, яким керують відомі вчені – Закарі Елкінс (Техаський університет, Департамент державного управління), Том Гінзбург (Чиказький університет, Юридичний факультет) та Джеймс Мелтон. Метою заходу є збирання вичерпних даних про конституції світу з 1789 р. Було зібрано та проаналізовано тисячі текстів конституцій і зроблено ці відомості загальнодоступними. У 2013 році об'єднання з *Google Ideas*, дозволило запустити *Constitute (The World's Constitutions to Read, Search, and Compare)*, веб-сайт, що містить величезний набір текстів конституцій практично всіх країн світу. Вчені-компаративісти, таким чином, отримали систематизовані дані для дослідження питань про витоки та наслідки конституційного вибору.

Метою статті є висвітлення і аналіз сучасних процесів і явищ, пов'язаних з розвитком конституційної компаративістики в зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що зусиллями західних вчених і видавництв створена і перманентно продовжує розвиватися потужна джерельна

база для проведення порівняльних конституційних досліджень. В цьому плані привертає увагу перш за все створена унікальна електронна платформа під загальною назвою «Oxford Constitutional Law» [2], яка містить бази даних по трьом напрямкам: 1) Оксфордські конституції світу (Oxford Constitutions of the World – OCW), 2) конституційне законодавство Сполучених Штатів (US Constitutional Law – UCL), 3) Енциклопедія порівняльного конституційного права Макса Планка (Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law). Ця платформа дозволяє користувачам оперативно, оптимально і ефективно виконувати один пошук з конституційного законодавства країн світу, забезпечуючи швидкі, інклюзивні результати.

Варто зазначити, що ще до створення електронного варіанту «Oxford Constitutional Law», з 1971 р. видавництво Оксфордського університету публікувало у друкованому вигляді збірник «Конституції держав світу». Він існує і зараз і містить кваліфіковані переклади на англійську мову текстів 187 конституцій держав світу з детальними науковими коментарями і довідниковими матеріалами [3]. До цього масиву доданий також системно-нормативний аналіз історичних, політичних та економічних факторів, які впливають на конституційні процеси. До кожної конституції додається докладна бібліографія для подальшого читання і дослідження. Постійно обновлюваний і чітко організований збірник вважається зразковим для видань цього роду і є ідеальною базою для порівняльного вивчення конституційного права.

Новелою останніх років є публікація джерельного дослідження «Constitutions of Dependencies and Territories» з коментованими текстами 144 конституцій сучасних державних утворень у складі федеративних держав та залежних територій [4].

Першокласні можливості для професійного дослідження проблем конституційного права надають різноманітні довідники і енциклопедичні видання компаративістської спрямованості. Наприклад, «Енциклопедія порівняльного конституційного права Макса Планка» (Max Plank Encyclopedia of Comparative Constitutional Law) [5]. Тут відсутні оригінальні конституційні тексти, тобто першоджерела у класичному їх розумінні. Але Енциклопедія, насамперед, розкриває онтологічну сутність конституційного права – його основні поняття, їх роль і значення в теорії та практиці конституційного будівництва, містить статті аналітичного і просвітницького характеру, які пропонують викладення основних тем і проблем сучасного конституційного права в порівняльному контексті [6]. Перший випуск *Енциклопедії* відбувся 27 квітня 2017 р. В контексті авторської участі видання базується зазвичай на участі дослідників з *Інституту порівняльного публічного права та міжнародного права ім. Макса Планка* (звідти і назва *Енциклопедії*). Але до редакційної колегії і написання статей також регулярно залучені вчені-конституціоналісти інших країн, що забезпечує, по-перше, не тільки високий рівень наукового висвітлення тем, а й, по-друге, напрядує глибокому усвідомленню, розкриттю і розумінню сутності, характеру, історії, сучасного розвитку і перспектив конституційного права саме з глобальної точки зору.

Близькими до *Енциклопедії порівняльного конституційного права* за змістом і спрямованістю є так звані *Оксфордські довідники* (Oxford Handbooks). Як визначено у редакційних поясненнях, вони пропонують сучасні огляди оригінальних досліджень у певній предметній сфері, написані провідними вченими, аналізують різні точки зору і надають науковцям

нові перспективи для майбутніх досліджень. Саме так побудований *«Оксфордський довідник з порівняльного конституційного права»* [7], виданий за редакцією двох провідних західних конституціоналістів М. Розенфельда та А. Шайо. Змістовний і великий за обсягом (1423 сторінки), *Довідник* є першим всебічним виданням у галузі порівняльного конституційного права, забезпечує «дорожню карту» до сучасного стану досліджень конституційних прав і прав людини, представляє глобальну картину концепцій, інституцій та процесів конституційного розвитку. Серед авторів видання вчені зі світовою популярністю – Р. Алексі, А. фон Богданді, Д. Грімм, М. Тушнет, Р. Гаргарела, А. Барак, Е. Барендт, С. Чоудрі, Г. Халмаї та інші.

До такого ж типу фундаментальних академічних видань належить *«Оксфордський довідник Конституції США»*, видання щодо Конституцій Канади, Індії, права Європейського Союзу, а також проблем і явищ, пов'язаних з конституційним розвитком (свободи деліберативної демократії, прав людини, місцевого самоврядування).

Новим явищем на просторі сучасної конституціоналістики стала публікація серії *«Стелленбошські довідники з конституційного права Африки»* [8]. Конституційний розвиток Африканського континенту довгий час залишався «terra incognita» світової конституціоналістики, фактично знаходячись поза зоною дослідницького інтересу фахівців. В останні роки завдяки активної діяльності вчених Стелленбошського університету (ПАР) були підготовлені три томи серії – «Конституційні судові рішення у Африці», «Розподіл влад у африканському конституціоналізмі», «Децентралізація і конституціоналізм у Африці».

Порівняльно-правові конституційні дослідження на системній основі проводяться багатьма науковими

центрами зарубіжних держав. Серед них найбільш знаним і авторитетним є *Інститут порівняльного публічного права та міжнародного права імені Макса Планка* (*Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law*) [9]. Порівняльно-правові дослідження Інституту Макса Планка в галузі конституційного права охоплюють декілька суттєвих системно-комплексних наукових проектів. Серед них потрібно відзначити проєкт «*Ius Publicum Europeum*», а також фундаментальні дослідження латиноамериканського конституціоналізму.

Дослідницький проєкт *Ius Publicum Europeum* (*Європейське публічне право*) став наймасштабнішим і довготривалим проєктом Інституту, в якому у повній мірі був задіяний потенціал порівняльного правознавства. В ньому приймають участь науковці багатьох європейських країн на чолі з А. фон Богданді [10]. Телеологічною домінантою проєкту є забезпечення розуміння європейських правових систем (історії становлення, системних основ, способів і стилів правового мислення) через їх порівнювання з аналогічними елементами інших правових систем світу. Окрім академічного інтересу знання систем європейського публічного права може допомогти державним службовцям в європейському та транснаціональному середовищі зрозуміти і пристосуватися до позицій колег, а також збагатити власні аргументи.

З 2007 р. в рамках проєкту дослідження європейського публічного права публікується багатотомне німецькомовне видання *Handbuch Ius Publicum Europaem*, де особлива увага приділяється конституційним і адміністративним системам, їх взаємовпливу, а також сприйнятливості до наднаціональної інтеграції і співробітництва між державами. Наприклад, у 6-му томі розглядаються історичні, інституційні та процедурні аспекти конституційних судів, а також їх місце

в організаційній структурі публічної влади держави [11]. Загальноєвропейський контекст розгляду дозволив сформулювати важливі положення, що національні конституційні суди є одночасно горизонтальними (стосовно судів інших держав) і мають вертикальне вираження стосовно ЄСПЛ і Суду ЄС (als auch in vertikaler Hinsicht, also im Verhältnis zum EGMR und EuGH, beleuchtet werden). Звертає увагу також системне і багатфакторне висвітлення впливу Верховного суду США, його рішень, на конституційну юрисдикцію у Європі.

Започатковуючи науковий проєкт стосовно латиноамериканського конституціоналізму [12], *Інститут* вийшов за рамки суто євроцентристського підходу і звернувся до конституційного досвіду країн Латинської Америки як частини «Глобального Півдня» [13]. На основі вивчення національних конституційних моделей країн Латинської Америки був зроблений методологічно важливий висновок про наявність загальних для цих країн закономірностей розвитку і аналогічних сутнісних характеристик конституційного процесу. Це дозволяє ставити питання про загальне розуміння і значення конституційного права Латинської Америки (*Ius Constitutionale Commune en America Latina – ICCAL*), як феномену, що відображає особливий латиноамериканський шлях трансформаційного конституціоналізму (indicates an original Latin American path of transformative constitutionalism) [14].

Окрім вивчення загальних характеристик конституційного права латиноамериканських країн, у рамках проєкту окремими темами стали дослідження розвитку конституційних прав людини [15] в регіоні та функціонування конституційних судів [16], які відіграють велику роль в державах Латинської Америки завдяки конституціоналізації правопорядку та захисту прав людини.

Ще одним яскравим і функціонально-прикладним прикладом розповсюдження порівняльного конституційного права є висока публікаційна активність зарубіжних вчених-конституціоналістів в цій сфері. Провідні видавництва юридичної літератури навіть виділяють окремі серії видань зі спеціальними редколегіями щодо проблематики порівняльного конституційного права. Наприклад, редколегією серії *Comparative Constitutional Law and Policy* видавництва Кембриджського університету очолюють такі відомі спеціалісти, як Том Гінзбург, Захарі Елкінс і Ран Гіршл. У цій серії зібрані аналітично інноваційні та емпірично обґрунтовані роботи дослідників порівняльного конституціоналізму з різних наукових дисциплін. Книги серії містять теоретичні дослідження окремих конституційних юрисдикцій, порівняльні дослідження конституційного права та інститутів, а також редактовані збірки оригінальних есе, які відповідають на складні теоретичні та емпіричні питання в цій галузі [17].

В редакційному коментарі серії «Оксфордський компаративний конституціоналізм» вказується на загальновизнану в юридичному середовищі актуальність порівняльного конституційного права, до якого останнім часом спостерігається все більший науковий інтерес. Він об'єктивно викликаний через значну практичну актуальність напрямку: зустрічаючись з питаннями щодо розробки та тлумачення конституцій, урядовці і судді вищих судових інстанцій «все частіше шукають допомоги та натхнення за кордоном».

Показова структура видань цієї академічної серії. Серед монографічних робіт звертає увагу унікальне видання класика юридичної думки – англійського правознавця А. Дайсі «Компаративний конституціоналізм» [18], яке включило значну частину раніше не опублікованих лекцій вченого [19]. Новим виданням вийшла також

класична робота С. Е. Файнера «П'ять конституцій» з новими матеріалами його послідовників [20].

В серії присутні публікації стосовно конституційної динаміки в різних країнах, порівняльні характеристики рішень конституційних судів. Порівняльний підхід все частіше використовується при аналізі суто національних конституційних явищ або інституцій. Є і протилежні приклади, коли простежується вплив конституціоналізму окремої держави на конституційні системи інших країн. Про це, наприклад, йде мова у монографії Мікаелі Хейлброннер [21] відносно глобального впливу німецького конституціоналізму, особливо на правові системи США, Південної Африки і Японії.

Варто зазначити, що у світовій конституціоналістиці, нажаль, не є чисельними роботи з методології порівняльного конституційного права. Важливі спостереження теоретичного і методологічного характеру зроблені у так званих «Вступах» до компаративного конституційного права видатного американського правознавця професора Марка Тушнета (*Advanced Introduction to Comparative Constitutional Law*) [22] та у збірнику під редакцією відомих фахівців Роджера Мастермана і Роберта Шюце (*The Cambridge Companion to Comparative Constitutional Law*) [23]. Але вважається, що першим визначив комплекс методологічних проблем порівняльних конституційних досліджень Ран Гіршл у роботі «Порівняльні питання. Відродження порівняльного конституційного права» (2014). Дослідження визначило аналітичні основи, епістемологію та методологію порівняльного конституційного права. Книга отримала спеціальну премію Американської асоціації політичних наук (Winner of the 2015 APSA C. Herman Pritchett Award for the best book on law & courts).

У короткому огляді неможливо змістовно охарактеризувати всі аспекти глибокого і всебічного дослідження Р. Гіршла. Зазначимо основні думки, які, на наш погляд, визначатимуть всю подальшу перспективу порівняльних конституційних досліджень:

А) традиційні дисциплінарні межі, як матеріальні, так і методологічні, між порівняльним (публічним) правом і соціальними науками продовжують перешкоджати розвитку порівняльних конституційних досліджень як амбітної, узгодженої та теоретично просунутої галузі дослідження;

Б) взявши участь у діалозі з соціальними науками, і зокрема політичними науками, порівняльні конституційні дослідження вийшли б за рамки традиційної сфери судового контролю, щоб розглянути позасудові фактори, такі як поведінка суддів, походження конституційних змін, конституційний дизайн і *реальні життєві наслідки конституційної юриспруденції*;

В) міждисциплінарний підхід до порівняльного конституційного дослідження є методологічно та змістовно кращим, ніж доктринальні пояснення;

Г) спроби окреслити «офіційний» порівняльний метод не тільки нереалістичні, але й нерозумні. Порівняльні конституціоналісти повинні натомість зупинитися на наборі кількох більш розумних керівних принципів, загальних правилах невимуженості та багато методологічного підходу;

Г') за останні роки в галузі порівняльного конституційного права окреслилася тенденція до об'єднання зусиль дослідників на міжнародному рівні щодо вирішення проблем конституційної компаративістики. Прикладом може слугувати діяльність *Міжнародної асоціації конституційного права (International Association of Constitutional Law)* [24], чия інтелектуальна та організаційна активність в значній мірі визначає сучасний розвиток компаративних

конституційних досліджень. Ведення на сайті організації науково-теоретичних блогів та проведення *Світових конгресів (The IACL World Congress)* [25], потребують окремого висвітлення та аналізу.

На національному рівні спрямованість вчених конституціоналістів на міжнародну співпрацю проявляється у діяльності окремих юридичних шкіл і дослідницьких груп. Так, *Програма конституційних досліджень Техаського університету в Остіні* [26] з 2021 р. проводить *Глобальні саміти по конституціоналізмі (Global Summit on Constitutionalism)*, на які запрошуються науковці різних країн. Останній саміт відбувся 20–22 березня 2025 року з програмою різноманітних тем порівняльних досліджень [27].

Відоме західне видавництво юридичної літератури Edward Elgar започаткувало у 2023 р. видання збірника *Порівняльні конституційні дослідження (Comparative Constitutional Studies)* [28], який, на думку ініціаторів проєкту, повинен стати провідним міжнародним форумом для публікації конституційних досліджень у широкому сенсі. Підкреслюється зосередженість на «дискурсивних, аналітичних та критичних методах дослідження, взятих із юридичної теорії, якісних емпіричних методах, пов'язаних з історіографічними, контекстуальними та соціально-правовими підходами, а також інших критичних перспективах». Відповідно до цих цілей збірник має широку дисциплінарну спрямованість та вітає міждисциплінарні підходи. Він має глобальну орієнтацію та прагне привернути увагу до менш вивчених регіонів та юрисдикцій [29].

До редакційної колегії вказаного збірника входять провідні науковці з різних країн, наприклад, Армін фон Богданді, Вики С. Джексон, Марк Елліот, Філіп Данн. Головними редакторами є представники

Мельнбурнського університету (Адрієнна Стоун та Лаель К. Вайс), де за останні роки сформувався потужний дослідницький *Центр порівняльних конституційних досліджень (Centre for Comparative Constitutional Studies – CCCS)* [30]. *Центр* проводить та сприяє дослідженням конституційного права та управління, а також є координаційним центром для науковців та практиків, які цікавляться цими галузями. Серед поточних проєктів CCCS відзначимо *Мережу трансформації Конституції* [31] та *Лауреатський проєкт «Балансування різноманітності та соціальної згуртованості в демократичних конституціях»*, який має на меті вирішити проблему узгодження суперечностей між прагненням до різноманітності та сприянням соціальній згуртованості. Ця критична проблема стає дедалі актуальнішою, оскільки країни стикаються з викликами, що виникають у дуже різноманітних мультикультурних суспільствах [32]. Отже, цілями проєкту, який очолює професор А. Стоун, є розуміння того, як найкраще збалансувати прагнення до різноманітності та соціальної згуртованості в конституційних демократіях, надання рекомендацій усталеним

та новим конституційним порядкам, а також розробка методологічних основ порівняльного конституційного права.

Висновки. Порівняльне конституційне право – це нова галузь, що отримала новий імпульс розвитку на початку 21 століття. Ніколи раніше ця галузь не мала такого широкого спектру міждисциплінарних інтересів, оскільки юристи, політологи, соціологи та навіть економісти робили свій внесок у колективне розуміння того, як формуються та функціонують конституції. Ніколи раніше не було такого попиту на порівняльний правовий аналіз з боку судів, юристів та розробників конституцій різних країн. І ніколи раніше ця галузь не була настільки інституціоналізованою, з новими регіональними дослідницькими центрами та міжнародними асоціаціями, які забезпечують форуми для обміну ідеями та організації спільних проєктів. Вітчизняні вчені-конституціоналісти повинні не тільки бути обізнаними у цих питаннях, але і активно співпрацювати з зарубіжними дослідниками, корегуючи проблематику своїх досліджень у відповідному руслі.

Список використаних джерел

1. Hirschl R. Comparative Matters. The Renaissance of Comparative Constitutional Law. Oxford: Oxford University Press, 2014. 318 p.
2. Характеристика і умови доступу містяться за посиланням: Oxford Constitutional Law. URL: <https://oxcon.oupplaw.com/page/subscriber-services-oxcon/subscriber-services>
3. Constitutions of the Countries of the World. Editor Emeritus Gisbert Flanz, Dr Rainer Grote, and Dr Rüdiger Wolfrum. Баратотомне видання друкується лише по індивідуальним замовленням. Можна замовити друк окремої конституції. Загальна вартість всієї серії складає 2513 фунт. ст. URL: <https://global.oup.com/academic/product/constitutions-of-the-countries-of-the-world-9780379004670?lang=en&cc=ua#>
4. Raworth P. Constitutions of Dependencies and Territories. URL: <https://global.oup.com/academic/product/constitutions-of-dependencies-and-territories-9780379002782?lang=en&cc=ua#>
5. Welcome to the Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law. URL: <https://oxcon.oupplaw.com/home/MPECCOL>
6. Про зміст і сутність видання див.: Frequently Asked Questions for Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law. URL: <https://oxcon.oupplaw.com/page/faqs-mpeccol/faqs>

7. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law /ed by Michel Rosenfeld and András Sajó. Oxford: Oxford University Press, 2013. 1424 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-handbook-of-comparative-constitutional-law-9780199578610?cc=us&lang=en&>
8. Stellenbosch Handbooks in African Constitutional Law. URL: <https://global.oup.com/academic/content/series/s/stellenbosch-handbooks-in-african-constitutional-law-shacl/?cc=ua&lang=en>
9. Про діяльність Інституту див. докладно: Баймуратов М.О., Бочарова Н.В. Сучасна зарубіжна конституціоналістика: Інститут порівняльного публічного права та міжнародного права імені Макса Планка (Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law). *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2022. N2 (5). С.6-19
10. Ius Publicum Europaeum. Head of Section: Armin von Bogdandy. URL: <https://www.mpil.de/en/pub/research/areas/comparative-public-law/ius-publicum-europaeum.cfm>
11. Handbuch Ius Publicum Europaeum. Band 6. Verfassungsgerichtsbarkeit in Europa: Institutionen, hg. v. Bogdandy, Armin von/Grabenwarter, Christoph/Huber, Peter M. Müller, Heidelberg, 2016. 945 s.
12. Ius Constitutionale Commune en America Latina. URL: <https://www.mpil.de/en/pub/research/areas/comparative-public-law/ius-constitutionale-commune.cfm>
13. Обґрунтування проекту див.: von Bogdandy A. Ius Constitutionale Commune en América Latina: una mirada a un constitucionalismo transformado. URL: <https://revistas.uexternado.edu.co/index.php/derest/article/view/4198/4643>
14. Transformative Constitutionalism in Latin America. The Emergence of a New Ius Commune /Ed. by Armin von Bogdandy, Eduardo Ferrer Mac-Gregor, Mariela Morales Antoniazzi, Flávia Piovesan, and Ximena Soley. Oxford: Oxford University Press, 2017. 464 p.
15. Jus Constitutional Commune en Derechos Humanos para America Latina. URL: <https://www.mpil.de/de/pub/forschung/nach-rechtsgebieten/oeffentliches-recht/ius-constitutionale-commune/ius-constitutionale-commune-en.cfm>
16. Manual de la Justicia Constitucional Latinoamericana. URL: <https://www.mpil.de/en/pub/research/areas/comparative-public-law/ius-constitutionale-commune/manual-de-la-justicia-constitu.cfm>
17. Comparative Constitutional Law and Policy. URL: <https://www.cambridge.org/core/series/comparative-constitutional-law-and-policy/404DE60077766094115007C1E361A897>
18. Dicey A.V. Comparative Constitutionalism / ed. by J.W.F. Allison. Oxford: Oxford University Press, 2013. 402 p.
19. Ще одне видання Дайсі: Dicey A.V. The Law of the Constitution /ed. by J.W.F. Allison. Oxford: Oxford University Press, 2013. 572 p.
20. Finer S. E., Bogdanor V., Rudden B. Comparing Constitutions. Oxford: Clarendon Press, 1995. 408 p.
21. Hailbronner M. Traditions and Transformations. The Rise of German Constitutionalism. Oxford: Oxford University Press, 2015. 211 p.
22. Tushnet M. Advanced Introduction to Comparative Constitutional Law. Second Edition. Edward Elgar Publishing. Elgar Advanced Introductions series. 2018. 160 p. URL: <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/advanced-introduction-to-comparative-constitutional-law-9781786437204.html>
23. The Cambridge Companion to Comparative Constitutional Law. Ed. by Roger Masterman, Robert Schütze. Cambridge University Press, 2019. 621 p. URL: <https://books.google.com.tr/books?id=9PSpDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
24. The International Association of Constitutional Law. URL: <https://www.iac1-aicd.org/en/home>

25. The IACL World Congress 2026. Sustainable Constitutionalism: Answers for a Changing World. URL: <https://www.iac1-a1dc.org/en/ events/forthcoming-events/the-1acl-world-congress-2026-sustainable-constitutionalism-answers-for-a-changing-world>

26. Constitutional Studies Program at the University of Texas at Austin. URL: <https://law.utexas.edu/colloquia/constitutional-studies/>

27. The 2025 Global Summit on Constitutionalism. URL: <https://law.utexas.edu/the-2025-global-summit/>

28. Comparative Constitutional Studies Publisher: Edward Elgar Publishing Frequency: 2 issues per year. URL: https://www.elgaronline .com/view/journals/ccs/ccs-overview.xml?tab_body=about

29. Adrienne Stone, Lael K. Weis, and Stijn Smet. Editorial. *Comparative Constitutional Studies*, Vol. 1 No. 1, 2023, pp. 1–5. DOI:

30. Centre for Comparative Constitutional Studies at the University of Melbourne. URL: <https://law.unimelb.edu.au/centres/cccs#research>

31. The Constitution Transformation Network connects research, practice and advice to support constitutional governance and constitution making in a rapidly changing, globalised world. URL: <https://law.unimelb. edu. au/constitutional-transformations>

32. Laureate Program in Comparative Constitutional Law. URL: <https://law.unimelb.edu.au/centres/cccs/research/lpccl>

Баймуратов М. О., Бочарова Н. В. Феноменологія ренесансу компаративної конституціоналістики в сучасних конституційно-правових дослідженнях

Стаття присвячена аналізу сучасного стану досліджень з порівняльного конституційного права в зарубіжній юридичній науці. Підкреслено, що з початку ХХІ століття порівняльні дослідження стали провідною тенденцією науки конституційного права і важливим аспектом конституційного судочинства. Це дало підстави дослідникам говорити про «приголомшливий ренесанс» конституційної компаративістики, яка стала не тільки однією з найбільш інтелектуально яскравих областей сучасної юридичної науки, але і важливою компонентою сучасної юридичної освіти.

Автори визначають створення ґрунтовної джерельної бази, яка сприяла проведенню порівняльних конституційних досліджень. Першокласні можливості для професійного дослідження проблем конституційного права надають різноманітні довідники і енциклопедичні видання компаративістської спрямованості. У статті зазначено, що порівняльно-правові конституційні дослідження на системній основі проводяться багатьма науковими центрами зарубіжних держав. Серед них найбільш знаним і авторитетним є Інститут порівняльного публічного права та міжнародного права імені Макса Планка. Докладно аналізуються здобутки цієї наукової установи в галузі конституційної компаративістики.

Окремим сюжетом статті є характеристика методології сучасного порівняльного конституційного права. В цьому плані особливу увагу присвячено книзі Р. Гіршля «Порівняльні питання. Відродження порівняльного конституційного права».

У статті визначена тенденція останніх років до об'єднання зусиль дослідників на міжнародному рівні щодо вирішення проблем конституційної компаративістики. Наводяться конкретні приклади проявів цього.

Кінцевий висновок авторів статті базується на твердженні, що в юридичному середовищі актуальність порівняльного конституційного права буде зберігатися попри значну практичну актуальність напрямку: зустрічаючись з питаннями щодо розробки та тлумачення конституцій, урядовці і судді вищих судових інстанцій «все частіше шукають допомоги та натхнення за кордоном».

Ключові слова: конституційне право, порівняльне правознавство, конституційна компаративістика.

Baymuratov M., Bocharova N. Phenomenology of the Renaissance of Comparative Constitutional Studies in Modern Constitutional and Legal Studies

The article is devoted to the analysis of the current state of research on comparative constitutional law in foreign legal science. It is emphasized that since the beginning of the 21st century, comparative studies have become the leading trend in the science of constitutional law and an important aspect of constitutional justice. This gave researchers reason to speak about the “stunning renaissance” of constitutional comparability, which has become not only one of the most intellectually bright areas of modern legal science, but also an important component of modern legal education. The authors determine the creation of a solid source base that has contributed to the conduct of comparative constitutional research. First-class opportunities for professional research on constitutional law problems are provided by various reference books and encyclopedic publications of a comparative orientation.

The article states that comparative legal constitutional research is systematically conducted by many scientific centers of foreign states. Among them, the most famous and authoritative is the Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law. The achievements of this scientific institution in the field of constitutional comparability are analyzed in detail.

A separate subject of the article is the description of the methodology of modern comparative constitutional law. In this regard, special attention is paid to the book by R. Hirschl “Comparative Issues. The Revival of Comparative Constitutional Law”.

The article identifies the trend of recent years towards the unification of researchers’ efforts at the international level to solve the problems of constitutional comparability. Specific examples of this manifestation are given.

The final conclusion of the authors of the article is based on the assertion that in the legal environment, the relevance of comparative constitutional law will remain despite the significant practical relevance of the direction: faced with issues related to the development and interpretation of constitutions, government officials and judges of higher judicial instances “are increasingly seeking help and inspiration abroad.”

Key words: constitutional law, comparative law, constitutional comparativism.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Анна Корольова,

*аспірант кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права*

Державного торговельно-економічного університету

ORCID: 0009-0006-6790-6925

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-59-2>

УДК 620.9:355.271]:342.587.5

Відновлювальна енергетика в умовах воєнного стану: виклики та адміністративно-правові механізми

Постановка проблеми. Відновлювальна енергетика в сучасних умовах відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні сталого розвитку, екологічної безпеки та енергетичної незалежності держав. Особливої актуальності ця сфера набуває в контексті масштабного збройного конфлікту в Україні, який розпочався у лютому 2022 року. Воєнний стан приніс в енергетичний сектор країни нові виклики, зумовлені як фізичним руйнуванням інфраструктури, так і соціально-економічними, правовими та організаційними аспектами розвитку відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ). Традиційна централізована енергосистема виявилася вразливою до навмисних атак, зокрема на електростанції, Каховської ГЕС, лінії електропередач

та підстанції, що призвело до регулярних збоїв у енергопостачанні і загрожуює стабільній роботі критично важливої інфраструктури держави. У таких умовах модернізація енергетичної політики України з акцентом на розвиток відновлюваної енергетики стає не тільки питанням екологічної відповідальності, але й ключовим фактором забезпечення національної безпеки. Децентралізація енергетичного виробництва, створення автономних систем енергопостачання, застосування різних ВДЕ дають можливість мінімізувати ризики, пов'язані з руйнуванням централізованої мережі, знижують залежність від імпорتنих енергоресурсів і енергетичного шантажу. Однак на шляху до розвитку галузі постають численні проблеми: значні збитки

через воєнні дії, економічні труднощі, падіння інвестиційної активності, ускладнення логістики та ремонтних робіт, а також правові й регуляторні обмеження, які тимчасово заморожують зростання сектору. Особливу увагу слід приділити правовому забезпеченню розвитку ВДЕ в умовах воєнного стану. Відповідні законодавчі ініціативи та нормативні акти повинні не лише підтримувати проекти у цій сфері, а і враховувати реалії, пов'язані з форс-мажорними обставинами, змінювати тарифи, спрощувати процедури ліцензування та гарантувати компенсаторні механізми для інвесторів. Без ефективного правового регулювання, зусилля у напрямку енергетичної стійкості залишатимуться неповними та нестабільними. Крім того, необхідно запозичувати міжнародний досвід, який демонструє ефективність децентралізованих, автономних і гнучких енергосистем, які функціонують навіть у кризових умовах. Загалом, відновлювальна енергетика стає вагомим інструментом для забезпечення стабільності енергопостачання, безпеки країни та ведення обороноздатності в умовах війни. Водночас вона є основою для подальшого повоєнного відновлення, економічного зростання та інтеграції України у міжнародні енергетичні та «зелені» ринки. Проте розв'язання поставлених проблем вимагає не лише технічних і організаційних новацій, а й чіткої, прозорої та адаптивної системи правових рішень, здатної ефективно реагувати на виклики в умовах воєнного стану.

Метою статті є комплексний аналіз викликів, з якими стикається сектор відновлювальної енергетики України в умовах воєнного стану, а також оцінка правових і нормативних рішень, що застосовуються для подолання цих проблем. Завданням є визначення ключових економічного, регуляторного та соціальних проблем, пов'язаних із розвитком ВДЕ у період

воєнного стану, а також пошук механізмів державної підтримки та міжнародної співпраці, які сприяють зміцненню енергетичної безпеки і стійкості країни. Стаття також має на меті показати перспективи і стратегії подальшого розвитку відновлюваної енергетики як основної складової повоєнного відновлення, стабілізації та сталого розвитку України.

Стан опрацювання проблеми. Аналіз стану дослідження відновлюваної енергетики в Україні привертають дедалі більше уваги як дослідників, так і державних структур, неурядових організацій, як вітчизняних, так і іноземних. Енергетична безпека, диверсифікація енергетичних ресурсів і «зелена» економіка все більше стають актуальними питаннями, що стосуються залучення відновлюваних джерел енергії. Аналітичні матеріали українських експертних центрів, публікації міжнародних організацій (ПРООН, Greenpeace, Європейська Бізнес Асоціація), а також нормативні акти в галузі енергетики та міського розвитку містять детальні пропозиції та рекомендації. Водночас більшість досліджень стосується довгострокових рішень для декарбонізації та залучення України до європейського енергетичного простору. Але існують проблеми з функціонуванням відновлюваної енергетики в умовах воєнного стану. Фундаментально всі тематичні напрямки є недостатньо вивченими, як-от підтримка безперебійного постачання енергії, коли інфраструктура зруйнована, забезпечення захисту інвесторів в умовах гарантій високого ризику і компенсаційних гарантій для адаптації «зелених» тарифів і захисту відновлювальних генеруючих установок від військових загроз. Питання міжнародної допомоги, підходи до залучення іноземних інвестицій та залучення закордонного досвіду у відновлення енергетичного сектору після кризи, також знаходяться

в цьому контексті. Усе це вимагає глибокого аналізу сьогоdnішнього стану розвитку відновлюваної енергетики та створення ефективних правових, економічних і інституційних інструментів, що гарантуватимуть її виживання і розширення під час переходу до воєнного стану і пізніше.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі два важливих завдання виконують носії відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ): вони сприяють декарбонізації та енергетичній безпеці. ВДЕ набули надзвичайного значення для України, яка з лютого 2022 року перебуває у стані повномасштабної війни. Головна перевага полягає в потенціалі сталого енергопостачання, навіть незважаючи на порушення роботи централізованої інфраструктури. Масовані атаки на енергостанції, знищення Каховської ГЕС, а також пошкодження ліній електропередач та підстанцій чітко показали слабкість звичайних енергосистем [1].

За таких умов найактивніше використання різних джерел енергії, включаючи локалізований розвиток ВДЕ, стало однією з необхідних умов для стійкого державного опору та стабільності. Енергетична незалежність пов'язана з можливістю захистити країну: самодостатня держава може легше протистояти зовнішньому тиску та загрозам енергетичного шантажу. Саме тому правові інструменти у сфері ВДЕ є стратегічно важливими, особливо в умовах військової агресії.

ВДЕ сприяє диверсифікації різних джерел енергії та незалежності від централізованих і крихких систем. Це особливо важливо в часи війни, коли лінії електропередач, трубопроводи газу та нафти часто стають мішенню для нападів противника. Децентралізоване виробництво енергії значно обмежує ризики негативного руйнування енергосистем, що є особливо надзвичайно важливим

для функціонування критичної інфраструктури та можливості діяти як державі. Енергетична незалежність – це не тільки економічне питання, але й ключовий елемент національної безпеки. Відсутність ефективного джерела енергії може мати серйозні наслідки для діяльності держави, важливих об'єктів та оборонного потенціалу. Інвестиції у створення «зеленої» енергетики збільшують незалежність та безпеку України від зовнішніх впливів і формують основу для подальшого відновлення після війни.

У період воєнного стану відновлювана енергія поступово усвідомлюється не тільки як питання виживання, але й як можливість побудови більш безпечного та незалежного внутрішнього енергетичного майбутнього. Воєнний стан ускладнив ситуацію в енергетичному секторі України ще більше. Більшість інфраструктури була знищена, але попит на електроенергію та тепло залишається надзвичайно високим [2].

Фізичне знищення та окупація енергетичної інфраструктури є першим і, ймовірно, найбільш складним викликом для ВДЕ в Україні. Атаки завдали шкоди і знищення сонячних та вітрових електростанцій, особливо на півдні та сході країни, внаслідок чого ускладнилося досягнення кліматичних цілей. Станом на середину 2024 року, приблизно 30% усіх сонячних фотоелектричних потужностей постраждали внаслідок воєнних дій. Значну частину з них тимчасово виведена з експлуатації, оскільки території були знищені або знаходяться на окупованих територіях [3]. Через обстріли енергетичних об'єктів і ліній електропередач мережа зазнала примусових відключень, тривалих перебоїв у постачанні електроенергії та закриття станцій. Пошкодження транспортних і логістичних шляхів для постачання обладнання та оперативного прибуття ремонтних груп значно ускладнює процес роботи з відновлення інфраструктури.

Другою перешкодою є фінансові та економічні труднощі. Внаслідок збройної агресії з боку країни-агресора проти України призвело до значного скорочення розвитку відновлюваної енергетики, що супроводжувалося зруйнуванням інфраструктури та зменшенням інвестиційної діяльності у цей сектор. Протягом останніх років запроваджено схему моделі «зеленого» тарифу в Україні, внаслідок чого спостерігалося підвищення встановлених потужностей об'єктів відновлюваної енергетики. На початку 2022 року загальний обсяг встановленої потужності об'єктів ВДЕ за «зеленим» тарифом становив більше 9,5 ГВт, а обсяг інвестицій у цій сфері понад 12 млрд доларів США [4, с. 33].

Таким чином, до 2022 року у сектор ВДЕ було вкладено понад 12 мільярдів доларів, але війна значно обмежила можливості для капіталовкладень. Зростаючі витрати на технічне обслуговування, ремонт та експлуатацію обладнання в умовах воєнного стану ускладнюють модернізацію пошкоджених об'єктів.

Третьою перешкодою у розвитку відновлюваної енергетики України є правові та регуляторні виклики. Відсутність чітких правових механізмів та недостатня гармонізація національного законодавства з вимогами ЄС призводять до ускладнень у формування сприятливого інвестиційного середовища, стримують модернізацію інфраструктури та знижують ефективність реалізації сталого енергетичного розвитку.

Воєнний стан спричинив деякі тимчасові ускладнення: проблеми з будівництвом нових об'єктів, продовженням ліцензій та страхування, виконанням «зелених» контрактів через форс-мажор. Постанова НКРЕКП «Про особливості тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану» № 352 від 26 березня

2022 року встановила особливості тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу у період воєнного стану з певними обмеженнями. Ця постанова спрямована на адаптацію процедури приєднання до реалій війни, пошкоджень енергетичної інфраструктури та забезпечення безпеки енергетичної системи. Вона також, встановлює правила і умови взаємодії між операторами систем розподілу та замовниками послуг щодо тимчасового підключення електроустановок до мереж, а також змін технічних характеристик існуючих електроустановок замовників у період дії воєнного стану на території України [5]. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг доповнила та внесла зміни до постанови НКРЕКП № 352 від 26 березня 2022 року, з метою сприяння функціонування енергетичного ринку та забезпечення передумов для інтеграції ВДЕ в енергетичну систему України в умовах воєнного стану.

Держава вжила відповідних заходів для вирішення труднощів стимулювання розвитку відновлюваної енергетики, а саме: спрощено процедури будівництва та введення в експлуатацію; введено державні гарантії та компенсації інвесторам у разі пошкодження обладнання; переглянуто умови «зелених» контрактів, що передбачають можливість тимчасового зниження тарифу з його подальшою компенсацією [6; 7]. У затвердженому Національному плані дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання встановлено поступове збільшення частки енергії з відновлюваних джерел, запроваджено податкові пільги для підприємств, які інвестують у відновлювану енергію, спрощено процедури видачі дозволів на будівництво об'єктів відновлюваної енергетики, зменшено фінансовий тиск

та стимульовано нові інвестиції [8]. Децентралізовані та навіть автономні системи в кризові часи виявилися життєздатними, що підтверджує міжнародний досвід. Ізраїль продовжував розвивати сонячну енергетику навіть у розпал війни, акцентуючи увагу на системі самодостатності [9]. Литва та Польща відновили енергетичну інфраструктуру завдяки державним компенсаціям та міжнародним фондам після воєнних дій [10]. Проекти ПРООН та ГЕФ зі встановлення сонячних станцій у лікарнях та об'єктах водопостачання сприяли енергетичній безпеці та зменшенню витрат на енергетичні ресурси [11]. Ці та інші приклади міжнародного співробітництва та фінансових механізмів могли б бути застосовані в Україні, щоб забезпечити інвестиції, енергомодернізацію та підтримку інвесторів.

Заходи для подолання деяких нових викликів включають доповнення заходами стійкості з резервних та автономних джерел (акумулятори, дизель-генератори та місцеві сонячно-вітрові системи), які можуть забезпечити безпеку постачання навіть у разі пошкодження основних мереж. Особлива роль у цьому процесі належить децентралізації виробництва енергії шляхом поширення сонячних панелей і малих вітрових станцій у приватних домогосподарствах, освітніх установах, лікарнях і виробничих підприємствах. Такий підхід сприяє автономності громад і більш раціональному розподілу ризиків. Важливо й те, що міжнародне співробітництво надає доступ до передових технологій, сучасного обладнання та навчання для кваліфікованого персоналу.

Варто зауважити, що енергетична криза, яка склалася внаслідок агресивного нападу на неї з боку росії поставила Україну перед важливим вибором світоглядного характеру щодо подальшого відновлення енергетики. Станом на 2024 рік

за оцінками DiXi Group, знищено близько 85% теплогенерації нашої держави з початку повномасштабного вторгнення. Повномасштабне вторгнення продемонструвало вади старої централізованої системи та необхідність побудови децентралізованої [12].

Місцеві або децентралізовані системи збільшують незалежність громад (лікарні, школи, військові частини та критично важливі об'єкти функціонують без загрози обстрілу). У цьому сенсі, сонячна панель або невелика вітрова установка є не лише технологією, а й символом здатності громади дбати про себе. Саме це поєднання енергії та безпеки утворює нове значення стійкості, якої Україна так нагально потребує в даний момент. Також післявоєнна відбудова перевантажить економіку в цілому. Тут, так звана «зелена» енергетика може стати рушійною силою зростання. Інвестиції в технології відновлюваної енергетики створять нові робочі місця, підвищать кваліфікацію робочої сили та збільшать можливості для місцевого бізнесу. Найважливіше, вони зменшать залежність від імпорту енергії, яка довго була одним із важелів, через політичного тиску росії на Україну.

Логічним наслідком з вищевказаного є те, що правове регулювання у сфері відновлюваної енергетики поступово гармонізується зі стандартами ЄС, що зумовлено дотримання міжнародних зобов'язань, таких як кліматичні цілі Європейського Союзу та міжнародні угоди, включно з Паризькою угодою та запровадженням механізмів, які забезпечують обов'язкову частку ВДЕ у реалізації енергетичної стратегії держави, встановлюючи мінімальні показники їхньої участі. Крім того, стрімко розвивається ринок зелених сертифікатів, що сприяє торгівлі акредитованою енергією

з чистих джерел, як механізмом стимулювання переходу до екологічної моделі енергоспоживання.

Не менш важливим фактором залишається оптимізація адміністративних процедур прискорення видачі дозволів для впровадження інновацій у відновлюваній енергетиці може сприяти її динамічному розвитку.

Майбутня енергетична система України повинна базуватися на принципах адаптивності та стійкості. Це має бути комплексною системою, яка включає великі і малі об'єкти, централізовані та децентралізовані виробництва. Така модель забезпечить можливість оперативного реагування на загрози, ефективного управління ризиками та зниження витрат на відновлення в умовах воєнного стану.

Попри всі жахливі наслідки війни важливо відновити енергетичну систему України, яка б забезпечила її стійкість та безпеку. Відновлювана енергетика не є альтернативою, але насправді це єдиний шлях для трансформації енергетичної системи України в надійну, сучасну й повністю незалежну.

Висновок. У часи війни відновлювана енергетика є стратегічно необхідною для постачання енергії та функціонування системи енергетичної інфраструктури в державі. Збройна агресія росії проти України спричинила значні руйнування об'єктів

генерації, порушення логістики, втрату контролю над частиною енергетичних потужностей та суттєве скорочення інвестиційної активності. Відрив від імпортованого палива та традиційних енергетичних центрів і зниження ризиків, пов'язаних з централізованими системами буде важливою частиною національної безпеки.

Правове регулювання в сфері відновлюваної енергетики потребує першочергове оновлення з урахуванням умов воєнного стану, а саме: необхідно спрощення адміністративних процедур, впровадження механізмів стимулювання інвестицій, забезпечення цілісності інфраструктури та регулювання нормативної бази до децентралізованої моделі енергопостачання. Законодавство у сфері відновлюваної енергетики має бути гнучким, щоб приваблювати та стимулювати інвесторів. Це є одна з основних передумов для ефективного розвитку цієї галузі.

Крім того, впровадження нових технологій, таких як мікромережі, автономні генераційні установки або цифровізація енергетичних операцій, є необхідними. Досвід України та міжнародна практика свідчать, що ці заходи сприяють енергетичній безпеці, навіть у період воєнного стану. У післявоєнний період «зелена» енергетика може стати основою для відновлення енергетики, стимулом для економічного розвитку та інтеграції України в «зелений» європейський простір.

Список використаних джерел:

1. Міністерство енергетики України. За три роки повномасштабної війни українська енергетика зазнала понад 30% ворожих масованих втрат. URL: <https://mev.gov.ua/povyna/za-try-roky-povnomasshtabnoyi-viyny-ukrayinska-enerhetyka-zaznala-ponad-30-vorozhykh> (дата звернення: 21.09.2025)

2. Організація Об'єднаних Націй України. Атаки на енергетичну інфраструктуру України становлять загрозу ключовим аспектам життя напередодні зими – спостерігачі ООН з прав людини: пресреліз. URL: <https://ukraine.un.org/uk/278995-атаки-на-енергетичну-інфраструктуру-україни-становлять-загрозу-ключовим-аспектам-життя> (дата звернення: 21.09.2025).

3. Greenpeace Deutschland. A Solar Marshall Plan for Ukraine/ URL: <https://www.greenpeace.de/publikationen/20240607-greenpeace-report-BE-solar-marshallplan-ukraine-encv.pdf> (дата звернення: 21.09.2025).

4. Огляд ринку в умовах війни. Вітроенергетичний сектор України 2022 / Конеченков А., Шмідт Г., Бондарчук І. [та ін.]. Київ : ГС «Українська вітроенергетична асоціація», ТОВ «Українське вітроенергетичне агенство-К», лютий 2023. 84 с. URL: https://uwea.com.ua/uploads/docs/uwea_2022_ua_web.pdf (дата звернення : 21.09.2025).

5. Про особливості тимчасового приєднання електроустановок до системи розподілу у період дії в Україні воєнного стану: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг № 352 від 26 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0352874-22#n13> (дата звернення: 21.09.2025).

6. Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.09.2025).

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та «зеленої» трансформації енергетичної системи України: Закон України від 30.06.2023 № 3220-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3220-20#Text> (дата звернення: 21.09.2025).

8. Про затвердження Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року та плану заходів з його виконання: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 761-р. URL: звернення: 22.09.2025).

9. Zreik, Mohamad. «The October 2023 Israel-Hamas Conflict: A Catalyst for Energy Transition» *Review of Middle East Economics and Finance*, vol. 21, no. 1, 2025, pp. 91–109. URL: https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/rmeef-2024-0005/html?srsId=AfmBOoriu_zVIWIQjjBRNJkfpqQCb2X6_ZLSxPfh-Vb03yw8ZRroJEo0 (дата звернення: 21.09.2025).

10. Reuters. Poland, Baltics look to secure energy assets after undersea cable cuts. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/poland-baltics-look-secure-energy-assets-after-undersea-cable-cuts-2025-01-08/> (дата звернення 21.09.2025).

11. UNDP Ukraine. Сонячні електростанції для лікарень та водоканалів посилять енергетичну безпеку об'єктів критичної інфраструктури без витрат з бюджету громад. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/sonyachni-elektrostantsiyi-dlya-likaren-ta-vodokanaliv-posylyat-enerhetychnu-bezpeku-obyektiv-krytychnoyi-infrastruktury-bez-vytrat> (дата звернення 21.09.2025).

12. DiXi Group. Summer Electricity Outlook: власного газу достатньо, а в електропостачанні очікується дефіцит. URL: <https://dixigroup.org/dixi-group-summer-outlooks-vlasnogo-gazu-dostatno-a-v-elektropostachanni-ochikuyetsya-deficyt/> (дата звернення: 21.09.2025).

Корольова А. А. Відновлювальна енергетика в умовах воєнного стану: виклики та адміністративно-правові мезанізми

У статті досліджується роль відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ) в умовах повномасштабної війни в Україні та їхнє значення для забезпечення енергетичної безпеки держави. Відновлювана енергетика виконує подвійне завдання: сприяє процесам декарбонізації та забезпечує сталість енергопостачання навіть за умов руйнування централізованої інфраструктури. Масовані обстріли енергетичних об'єктів, знищення Каховської ГЕС, пошкодження ліній електропередач та підстанцій підтвердили вразливість традиційної енергосистеми та актуалізували потребу в розвитку децентралізованих і локальних систем енергопостачання.

Виділено кілька ключових викликів, які постали перед сектором ВДЕ під час війни. Перший – фізичне знищення та пошкодження об'єктів відновлюваної генерації, особливо у східних і південних регіонах. Другий – фінансові та економічні обмеження,

спричинені загальним падінням інвестиційної активності, девальвацією гривні і зростанням витрат на відновлення обладнання. Третій – правові та регуляторні труднощі, пов'язані з воєнним станом: обмеження на будівництво нових об'єктів, виконання «зелених» контрактів та питання страхування. Додатково підкреслюється соціальний фактор: дефіцит кваліфікованого персоналу через мобілізацію, евакуацію та професійне вигорання.

У статті наголошується, що держава намагається пом'якшити ці виклики шляхом спрощення процедур будівництва та введення об'єктів в експлуатацію, надання гарантій інвесторам, податкових пільг і компенсацій. Водночас підкреслюється важливість міжнародного досвіду: Ізраїль, Литва, Польща та інші країни продемонстрували ефективність використання сонячних та вітрових систем у кризові періоди завдяки децентралізованому підходу та фінансовій підтримці держави й донорських організацій.

Автор особливу увагу приділив стратегічному значенню відновлюваної енергетики та акцентував, що стимулювання використання ВДЕ розглядається не лише як економічне рішення, але й важливий фактор національної безпеки. Важливу роль також відіграють локальні та автономні енергосистеми, які стають інструментами децентралізації постачання та забезпечення енергетичної стійкості в територіальних громадах, особливо під час порушення функціонування централізованої інфраструктури.

У статті автор прийшов до висновку, що післявоєнне відновлення України базується на принципах сталого розвитку відновлюваної енергетики, які передбачають пріоритетне впровадження ВДЕ в енергетичну систему. Для України сучасні виклики в енергетичній безпеці вимагають впровадження таких джерел, що стануть базовим елементом у формуванні модернізованої та децентралізованої енергетичної системи, для забезпечення енергетичних потреб країни в умовах воєнного стану. Відновлювана енергетика виступає ключовим компонентом побудови стійкої, незалежної та екологічної енергосистеми, яка сприятиме створенню нових робочих місць, розвитку місцевого бізнесу, знизить залежність від імпорту енергоресурсів. Таким чином, розвиток відновлюваної енергетики у післявоєнний період відновлення України є необхідним кроком для забезпечення енергетичної незалежності, стійкості та довгострокового розвитку держави.

Ключові слова: відновлювана енергетика, адміністративне право, адміністративно-правове регулювання відновлюваної енергетики, енергетична безпека, державне регулювання, воєнний стан, відновлення інфраструктури, енергоефективність, відновлювані джерела енергії.

Korolova A. Renewable Energy under Martial Law: Challenges and Administrative-Legal Mechanisms

The article examines the role of renewable energy sources (hereinafter – RES) in the conditions of a full-scale war in Ukraine and their importance for ensuring the energy security of the state. Renewable energy fulfills a double task: it promotes decarbonization processes and ensures the sustainability of energy supply even under conditions of destruction of centralized infrastructure. Mass shelling of energy facilities, destruction of Kakhovskaya HPP, damage to power lines and substations confirmed the vulnerability of the traditional power system and actualized the need for the development of decentralized and local energy supply systems.

Several key challenges faced by the RES sector during the war are highlighted. The first – physical destruction and damage of renewable generation facilities, especially in the eastern and southern regions. The second – financial and economic restrictions caused by a general drop in investment activity, devaluation of the hryvnia and an increase in equipment restoration costs. The third – legal and regulatory difficulties related to martial law: restrictions on the construction of new facilities, implementation of «green» contracts and insurance issues. In addition, the social factor is emphasized: the shortage of qualified personnel due to mobilization, evacuation and professional burnout.

The article emphasizes that the state is trying to mitigate these challenges by simplifying the procedures for the construction and commissioning of facilities, providing guarantees to

investors, tax benefits and compensation. At the same time, the importance of international experience is emphasized: Israel, Lithuania, Poland and other countries have demonstrated the effectiveness of using solar and wind systems in crisis periods thanks to a decentralized approach and financial support from the state and donor organizations.

The author paid special attention to the strategic importance of renewable energy and emphasized that stimulating the use of RES is considered not only as an economic solution, but also an important factor of national security. An important role is also played by local and autonomous energy systems, which become tools for decentralizing supply and ensuring energy sustainability in territorial communities, especially during the disruption of the functioning of centralized infrastructure.

In the article, the author came to the conclusion that the post-war recovery of Ukraine is based on the principles of sustainable development of renewable energy, which provide for the priority implementation of RES in the energy system. For Ukraine, modern challenges in energy security require the introduction of such sources, which will become a basic element in the formation of a modernized and decentralized energy system, to ensure the country's energy needs in the conditions of martial law. Renewable energy is a key component of building a sustainable, independent and ecological energy system, which will contribute to the creation of new jobs, the development of local business, and reduce dependence on the import of energy resources. Thus, the development of renewable energy in the post-war period of Ukraine's recovery is a necessary step to ensure energy independence, sustainability and long-term development of the state.

Key words: renewable energy, administrative law, administrative and legal regulation of renewable energy, energy security, state regulation, martial law, infrastructure restoration, energy efficiency, renewable energy sources.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Юлія Костенко,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського
та адміністративного права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0003-4079-694X

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-59-3>

УДК 347.73

Сучасні напрями реформування ДПС України: антикорупційна політика, цифровізація та європейські стандарти

Задля швидкого відновлення після завершення військових дій, забезпечення економічного зростання України, а також для забезпечення адаптації законодавства України до права ЄС та виконання міжнародних зобов'язань необхідно проводити виважену фіскально-бюджетну політику, підвищувати ефективність податкового й митного адміністрування, що в свою чергу, вимагає системного удосконалення роботи контролюючих органів. Реформування податкової системи та, зокрема, Державної податкової служби України (далі — ДПС) є одним із ключових завдань державної політики.

В умовах воєнного стану та необхідності забезпечення стійких бюджетних надходжень ДПС виконує подвійне завдання: з одного боку — підтримка фіскальної стабільності та

адаптація до вимог євроінтеграційного курсу, а з іншого — побудова партнерських відносин між платниками податків і державою на умовах зміцнення доброчесності та довіри до контролюючих органів.

Національна стратегія доходів до 2030 року (далі — НСД), затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі — КМУ) 27 грудня 2023 року [1] стала дорожньою картою системних змін у сфері адміністрування податків і зборів, що передбачає модернізацію ДПС у напрямі цифровізації; впровадження ризик-орієнтованого підходу до контролю, зокрема, посилення доброчесності; інтеграцію з європейськими податковими практиками, а також підвищення рівня сервісності для платників.

Серед вітчизняних наукових досліджень, у яких підіймаються

питання реформування в податковій сфері, слід виділити роботи: О. Дмитрик, О. Бурашнікової, П. Латковського, І. Шепель тощо [2-5]. Проте дискусійність низки положень зумовлюють подальший інтерес до окресленої проблематики.

Метою цієї статті є аналіз сучасних тенденцій реформування ДПС, визначення основних досягнень і проблем, а також оцінка їх відповідності міжнародним стандартам.

Нормативним підґрунтям сучасних інституційних змін ДПС стало прийняття урядом низки концептуальних правових актів:

- Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки» від 8 лютого 2017 р. № 142-р (визначено стратегічний вектор розвитку податкової сфери як частини загальної системи управління публічними фінансами, акцентуючи увагу не лише на фіскальних функціях, а й на створенні сприятливих умов для бізнесу, прозорості та інтеграції з європейськими стандартами) [6];

- Розпорядження КМУ «Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику» від 27 грудня 2018 р. № 1101 [7] (стало програмно-стратегічним вектором визначення базових напрямів та інституційних рішень, які реалізувалися у 2019–2020 роках через ліквідацію Державної фіскальної служби України як єдиного органу та створення нових центральних органів виконавчої влади – Державної податкової служби України та Державної митної служби України);

- Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року та затвердження

плану заходів щодо її реалізації» від 17 листопада 2021 р. № 1467-р [8] (закладено основу для переходу системи управління державними фінансами, у тому числі ДПС України, на новий – цифровий рівень розвитку. Визначено цифровізацію не як допоміжний інструмент, а як стратегічний напрям реформ, без якого неможливо забезпечити прозорість, ефективність і довіру до податкової системи);

- Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації» від 29 грудня 2021 р. № 1805-р [9] (визначено сервісно-аналітичну функцію, цифрову трансформацію та ризикоорієнтований контроль як головні напрями подальшого реформування ДПС у руслі євроінтеграції та прозорості).

Таким чином, урядові стратегічні документи 2017–2021 рр. визначили ключові напрями модернізації в податковій сфері: від інтеграції податкової системи у сферу державних фінансів та інституційного розмежування функцій колишньої ДФС України до цифровізації, запровадження ризикоорієнтованого контролю та формування сервісної моделі роботи з платниками. Ці кроки створили нормативно-організаційне підґрунтя для переходу до нового етапу – реалізації НСД, яка вперше комплексно поєднала завдання фіскальної стійкості, євроінтеграційних зобов'язань та цифрової трансформації у єдиному документі. На сучасному етапі (2024–2025 рр.) реформа ДПС здійснюється в руслі реалізації положень цієї стратегії, що надає їй комплексного та довгострокового характеру. Виходячи з аналізу зазначеного документу спробуємо виділити ключові питання в системі податкового адміністрування, в т.ч. в частині реалізації контрольних повноважень податковими органами, що потребують вирішення.

Стратегічна ціль ДПС щодо формування іміджу державного органу як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри у суспільстві та зміцнення доброчесності залишається серед пріоритетів його діяльності. Одним із інструментів реалізації такого завдання є посилення антикорупційних заходів та підвищення ефективності податкових процедур. Так, за результатами ініційованого ДПС загальнонаціонального опитування платників податків щодо оцінювання рівня корупції та доброчесності в податкових органах від 23,8 % до 28,2 % респондентів вважають, що для отримання необхідних послуг або прискорення процедур в органах ДПС доводиться вдаватися до корупційних дій, що свідчить про достатньо високий рівень сприйняття корупції серед населення [10]. З метою вирішення існуючих проблем в антикорупційній діяльності ДПС розроблено та впроваджено Антикорупційну програму на 2023 – 2025 роки разом із Реєстром ризиків [11]. Під час її підготовки, було здійснено виявлення та класифікацію корупційних ризиків, проведено їх оцінку за рівнями, а також проаналізовано функції та процеси у діяльності податкових органів, які можуть бути потенційно вразливими до корупційних проявів. Додатково виконано аналіз нормативно-правових і розпорядчих актів, що регулюють роботу ДПС, з урахуванням можливих схем вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень. Окремо визначено внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів, здатних впливати на виникнення таких ризиків. За підсумками проведеної ідентифікації оцінено ймовірність їх реалізації, масштаби можливих наслідків та розраховано інтегральний рівень ризиковості кожного з них.

Окрім цього, як позитивний момент, хотілося б підкреслити запровадження з весни 2025 року

експериментального проекту щодо функціонування в ДПС єдиного уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції, повноваження якого поширюються на апарат і територіальні органи ДПС [12]. За результатами звітування за перше півріччя 2025 року ДПС забезпечила розгляд 519 звернень, скарг і повідомлень громадян, юридичних та фізичних осіб платників податків щодо можливих порушень працівниками її органів вимог антикорупційного законодавства. Уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції ДПС забезпечили проведення 629 перевірочних заходів (службових розслідувань, перевірок, дисциплінарних проваджень), за результатами яких притягнуто до дисциплінарної відповідальності 91 працівника, з яких 10 працівників звільнено з органів ДПС, направлено 71 матеріал до правоохоронних органів для розгляду у межах компетенції [13].

В такий спосіб, очікується, що реформа антикорупційної діяльності ДПС спрямована на впровадження принципу нульової толерантності до корупції, підвищення доброчесності працівників та довіри платників податків, мінімізацію корупційних ризиків у процесах служби, а також на забезпечення ефективної роботи уповноважених підрозділів і усвідомлення принципу невідворотності відповідальності за порушення антикорупційного законодавства.

Наступний момент який заслуговує на увагу – це подальший розвиток та удосконалення вже існуючих інструментів цифровізації. Й, перш за все, йдеться про Електронний кабінет платника податків як інформаційно-комунікаційної системи, запровадженої в Україні з 2017 року, яка стала підґрунтям взаємодії між платниками та державними, у тому числі контролюючими, органами [14]. Протягом 2024–2025 рр. було

розширено перелік сервісів Електронного кабінету, зокрема: можливість подання звітності та інших документів в електронному вигляді; направлення звернень до контролюючих органів та отримування відповідей на них; доступ та контроль за станом розрахунків з бюджетом; можливість сплати податків (тільки для фізичних осіб); запровадження системи електронного адміністрування ПДВ, реалізації пального та спирту етилового тощо. Так, станом на 1 січня 2025 року приватною частиною Електронного кабінету скористались 5,3 млн осіб; близька 98,2 тис. користувачів завантажили мобільний застосунок «Моя податкова» [15], який впроваджено на цифрових платформах iOS, Android. Цей застосунок надає доступ платникам податків (фізичним особам) до електронних сервісів ДПС за рахунок чого є можливість: доступу до Реєстрів платників ПДВ, платників єдиного податку, страхувальників та неприбуткових установ та організацій; пошуку фіскального чека та марки акцизного податку (без проходження електронної ідентифікації); отримання інформації про адресу реєстрації, об'єкти оподаткування; про наявність (відсутність) податкового боргу; про обов'язок сплатити суму грошового зобов'язання; подання Податкової декларації про майновий стан і доходи (податкову знижку), Податкової декларації платника єдиного податку фізичної особи-підприємця (1, 2 та 3 група); подання заяв: облікової картки фізичної особи – платника податків (ф. № 1-ДР), заяви на внесення змін до ДРФО (ф. № 5-ДР), заяви до Реєстру волонтерів тощо.

Проте, дотепер, особливо в умовах військових дій, невирішеною залишається проблема забезпечення рівного доступу до цифрових сервісів. По-перше, значна частина платників (особливо у сільських громадах, серед людей похилого віку, ФОПів

з мінімальною діджитал-грамотністю) не має достатнього рівня навичок чи технічних можливостей для користування електронними сервісами. По-друге, мобільний застосунок «Моя податкова» орієнтований переважно на фізичних осіб, у той час як малий і середній бізнес потребує ширших можливостей мобільного доступу. Доцільним вбачається поширення цього сервісу й на юридичних осіб з наданням можливості використовувати застосунок «Моя податкова» для базових операцій: перегляд розрахунків, подання звітності, перевірка контрагентів.

Наступним питанням, пов'язаним з процесом цифрової трансформації є ІТ-консолідація інформаційних ресурсів та забезпечення їх адміністрування незалежним адміністратором. Справа в тому, що на сучасному етапі ДПС, як центральний орган виконавчої влади, відповідає за реалізацію податкової політики держави, а також за адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Паралельно, відповідно до визначених повноважень, ДПС забезпечує розвиток та впровадження інформаційно-комунікаційних систем, їх технічне супроводження, автоматизацію процесів і впровадження електронних сервісів для платників податків. У результаті відбувається поєднання в межах одного органу функцій з реалізації державної податкової політики та функцій з управління даними, що акумулюються у відомчих базах. Така концентрація повноважень, серед іншого, зумовлює певне зниження рівня суспільної довіри до інституцій, які відповідають за управління державними фінансами.

З метою відокремлення функцій з реалізації державної податкової політики та функцій з адміністрування інформаційно-комунікаційних систем та баз даних ДПС розпочато

реформу щодо IT-консолідації інформаційних ресурсів суб'єктів системи управління державними фінансами, зокрема податкових органів на рівні Міністерства фінансів та забезпечення адміністрування цих ресурсів незалежною від податківців IT-установою [8]. Очікується, що такий підхід сприятиме підвищенню прозорості та ефективності управління державними фінансами в цілому. З цією метою в Міністерстві фінансів було створено Комітет з управління інформаційними технологіями системи управління державними фінансами, який визначив єдиний вектор цифрового розвитку та цифрових трансформацій суб'єктів системи управління державними фінансами [16]. Відразу було створено й адміністратора відповідної IT-платформи – державну установу «Відкриті публічні фінанси», що належить до сфери управління Міністерства фінансів та є відповідальним за адміністрування: баз даних, інформаційних ресурсів і реєстрів, серверного та мережевого обладнання, інших елементів IT-інфраструктури та IT-ресурсів у системі управління державними фінансами [8]. Пізніше, Наказом Міністерства фінансів від 24 грудня 2024 р. № 660 реалізовано рішення Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами (протокол № 8 від 18.12.2024 р.) про затвердження Плану цифрового розвитку ДПС України до 2030 року [17]. Затвердження цього документу є ключовим індикатором виконання Україною зобов'язань згідно з програмою Ukraine Facility, що сприяє доступу до фінансової підтримки з боку ЄС [18].

Таким чином, ухвалення Плану цифрового розвитку ДПС до 2030 року стало важливим кроком у напрямі внутрішньої цифрової трансформації та модернізації податкової системи. Водночас зазначений документ не лише визначає вектор розвитку

IT-інфраструктури ДПС у національному масштабі, а й створює підґрунтя для гармонізації українських підходів із європейськими практиками. У цьому контексті НСД передбачено подальше приведення податкового законодавства у відповідність із міжнародними нормами в рамках процесу набуття статусу держави-кандидата на вступ до ЄС. Одним із ключових напрямів реалізації цього завдання визначено інтеграцію інформаційно-комунікаційних систем ДПС із системами ЄС.

Україна приєдналася до програми ЄС «Цифрова Європа» (2021–2027), яка покликана посилити співпрацю між нашою державою та ЄС у сфері оподаткування. Програма охоплює питання протидії податковим правопорушенням, зокрема шахрайству, ухиленню від сплати податків та агресивному податковому плануванню, а також спрямована на розширення обміну інформацією і розвиток адміністративного співробітництва. Крім того, вона передбачає надання Україні технічної допомоги для створення й підтримки функціонування центральних IT-систем відповідно до європейських стандартів.

Слід відмітити, що ДПС у 2024 році успішно пройшла оцінювання Глобального форуму Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) щодо конфіденційності та захисту даних, ставши рівноправним партнером у глобальному обміні податковою інформацією. Міжнародна система об'єднує понад 100 країн (зокрема усіх держав – членів ЄС) [19]. Міністерство фінансів України за підтримки Програми ЄС з управління державними фінансами в Україні (EU4PFM) реалізує комплекс підготовчих заходів, спрямованих на інтеграцію України до міжнародної системи автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи.

Такий обмін здійснюватиметься відповідно до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін відомостями щодо доходів, одержаних через цифрові платформи (Багатостороння угода DPI), розробленої ОЕСР. Станом на сьогодні сторонами угоди виступають 29 юрисдикцій, серед яких переважна більшість держав – членів ЄС [20]. У межах реалізації цієї угоди ДПС на постійній (щорічній) основі отримуватиме від уповноважених органів іноземних юрисдикцій інформацію про доходи резидентів України, які здійснюють господарську діяльність через цифрові платформи, зареєстровані у цих державах. Водночас Україна зобов'язуватиметься забезпечувати передачу аналогічних даних іноземним партнерам щодо їх резидентів.

Ключовою передумовою приєднання України до Багатосторонньої угоди DPI є імплементація в національне законодавство Модельних правил ОЕСР щодо звітності операторів цифрових платформ. Ці положення узгоджуються з Директивою Ради (ЄС) 2021/514 від 22 березня 2021 року, яка вносить зміни до Директиви 2011/16/ЄС у частині адміністративної співпраці в сфері оподаткування [21].

З метою виконання вищезазначених зобов'язань Міністерством фінансів України розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи», який внесено на розгляд до парламенту 9 вересня 2025 року [22]. Цим проектом передбачено встановлення для операторів цифрових платформ обов'язку щодо збору визначеної інформації про підзвітних продавців (користувачів платформ) та подання щорічних звітів

до податкових органів стосовно доходів, отриманих від здійснення окремих видів діяльності (надання особистих послуг, продаж товарів, здача в оренду нерухомості та транспортних засобів). Під звітність підпадатимуть оператори цифрових платформ різного профілю: сервіси таксі та доставки, маркетплейси, онлайн-застосунки для надання послуг чи здачі в оренду нерухомого майна тощо. Інформація охоплюватиме як фізичних осіб, так і юридичних осіб – резидентів і нерезидентів, які одержують дохід від діяльності на таких платформах.

Варто відзначити, що у законопроекті передбачено запровадження спеціального пільгового порядку оподаткування доходів фізичних осіб – підзвітних продавців, які отримують прибуток через цифрові платформи. Зокрема, пропонується встановити знижену ставку податку на доходи фізичних осіб у розмірі 5 %, при цьому обов'язки податкового агента покладаються безпосередньо на операторів платформ. Це означає, що більшості платників, чиї доходи підпадають під дію таких правил, не доведеться самостійно подавати податкові декларації, оскільки податкове зобов'язання виконуватиметься оператором платформи.

Пільгова ставка у розмірі 5 % застосовуватиметься за умови дотримання певних критеріїв, а саме: а) наявність окремого банківського рахунку, через який здійснюються всі розрахунки, пов'язані з діяльністю на платформі; б) відсутність статусу самозайнятої особи та найманих працівників; в) річний дохід не перевищує 834 розміри мінімальної заробітної плати (близько 6,7 млн грн станом на 01.01.2025); г) відсутність операцій із підакцизованими товарами. У разі недотримання вказаних вимог (наприклад, використання поточного рахунку без відкриття окремого, наявність найманих працівників чи статусу самозайнятої особи), дохід оподатковуватиметься

за загальною ставкою ПДФО у 18 %. Водночас для фізичних осіб, які здійснили протягом року не більше трьох продажів на загальну суму до 2000 євро, дозволяється використовувати особистий поточний рахунок без необхідності відкриття окремого.

Додатково, законопроектом передбачено встановлення неоподатковуваного мінімуму: дохід від реалізації товарів через цифрові платформи у розмірі, що не перевищує 12 прожиткових мінімумів на рік (у 2025 році – 36 336 грн), не підлягає оподаткуванню. Таким чином, поодинокі та незначні за обсягом продажі фізичних осіб залишатимуться поза сферою оподаткування.

Реалізація вищезазначеного законопроекту створює правові підстави для інтеграції України до глобальної системи обміну податковою інформацією щодо доходів, отриманих через цифрові платформи, серед яких широко відомі Bolt, Airbnb, Booking, Uber, Glovo та інші; сприятиме імплементації міжнародних стандартів (OECD DPI Rules) та прозорості у боротьбі з тіньовою економікою.

Певним викликом при впровадженні міжнародного автоматичного обміну, є залежність від технічної спроможності ДПС, адже, ефективність обміну інформацією залежить від наявності у податківців технічної готовності – систем, захисту даних, кадрів. Відсутність таких – ризик порушення процесів обміну.

Одним із дискусійних питань НСД залишається безпека використання даних та доступ до інформації про обсяг та обіг коштів платників податків на їх рахунках у банках, адже, останньою передбачено розширення повноважень органів ДПС відносно отримання повного доступу до такої інформації без рішення суду та кримінальних проваджень [1, с.12]. За результатами проведеного парламентського дослідження положень НСД

доведено, що такий підхід створює корупційні ризики та порушує приватність [23, с. 0–11]. Дійсно, по-перше, повний і неконтрольований доступ ДПС до інформації про рахунки відкриває шлях до зловживань, вибіркового тиску на бізнес і громадян та в умовах воєнного стану такі повноваження можуть перетворитися на інструмент «фіскальної примусу». Окрім цього, як негативні наслідки можна охарактеризувати й певний ризик відтоку капіталу та зниження довіри, адже, бізнес і громадяни, розуміючи, що держава має прямий доступ до банківських рахунків без належних запобіжників, можуть уникати зберігання коштів у банківській системі, що в цілому шкодить фінансовій стабільності. Й, по-друге, такий підхід порушує принцип конфіденційності банківської інформації, адже, й Конституція України (ст. 32), й Закон «Про банки і банківську діяльність» (ст. 60-62) гарантують захист персональних і банківських даних.

З критикою запропонованих змін виступила й низка аналітичних центрів (CASE Україна, Палата консультантів, Інститут соціально-економічної трансформації, Інститут фінансів та права, Інститут податкових Реформ, Податкова група Економічної експертної платформи, Аналітичний центр «Advanter Group»), які вважають, що доступ податківців до інформації щодо рахунків платників податків є можливим тільки за добровільної згоди платника [24]. Зазначене, поряд зі скасуванням мораторію на перевірки під час війни, створює політику надзвичайно агресивного збору податків.

В якості аргумента зазначеної позиції, хотілося б зауважити, що положення НСД в цій частині можуть призвести до протиріччя з міжнародними стандартами захисту прав людини. Зокрема, Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що втручання у приватне життя

та доступ до фінансових даних можливий лише за наявності законної мети, пропорційності та судового контролю (справа Bernh Larsen Holding AS v. Norway, 2013) [25].

У більшості країн ЄС податкові органи не мають автоматичного повного доступу до банківських рахунків платників. Доступ можливий лише: а) у рамках конкретного податкового розслідування; б) за рішенням суду або згодою незалежного органу (фінансової інспекції, прокуратури); в) з урахуванням принципу пропорційності та захисту персональних даних (GDPR). Так, наприклад, у Німеччині відповідно до Закону «Про сприяння податковій чесності» (Gesetz zur Förderung der Steuerehrlichkeit) від 23 грудня 2003 року державні органи можуть запитувати банківські дані клієнтів у визначених законодавством випадках, зокрема, податкові органи (Bundeszentralamt für Steuern – BZSt) – для перевірки податкової звітності або соціальних виплат, коли платник не надає достатньо інформації самостійно [26].

Податкова служба Франції (Direction générale des Finances publiques – DGFIP) має доступ до рахунків платників податків виключно в межах конкретного розслідування одночасно із отриманням судового дозволу [27].

Аналогічно у Польщі податкові органи (Krajowa Administracja Skarbowa – KAS) мають доступ до рахунків платників у випадках підозри ухилення від сплати податків виключно на підставі рішення суду або прокурора [28].

В Італії порядок доступу до Реєстру банківських рахунків (Anagrafe dei Conti Correnti) регулюється Decreto Legislativo № 231/2007, який імплементує положення європейської директиви 2005/60/ЄС щодо запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та

фінансування тероризму [29]. Згідно з цим законодавчим актом, податкова служба Італії (Agenzia delle Entrate) може отримувати інформацію з Реєстру лише у межах податкових перевірок та для протидії ухиленню від сплати податків. Для цього необхідне попереднє схвалення з боку національного органу з протидії відмиванню коштів (Unità di Informazione Finanziaria per l'Italia – UIF). Відповідно до ст. 36 Decreto Legislativo № 231/2007, доступ до даних Реєстру можливий виключно за наявності обґрунтованих підстав, зокрема: а) підозри щодо відмивання грошей або фінансування тероризму; б) необхідності підтвердження фінансових операцій у рамках податкових перевірок.

Тобто, правові системи країн ЄС забезпечують суворе регулювання доступу до банківських рахунків, поєднуючи ефективність контролю з гарантіями захисту приватності осіб, що встановлено вимогами General Data Protection Regulation (GDPR – регламенту ЄС щодо захисту персональних даних усіх осіб у межах Європейського Союзу та Європейської економічної зони від 14.04.2016 р. № 679), який чітко регламентує використання персональних фінансових даних і накладає суворі санкції за їх неналежну обробку.

Підхід, який пропонується НСД, виходить за межі європейської практики. У країнах ЄС податкові органи мають право доступу до банківських даних, але завжди за умови наявності конкретної підстави встановленої законом, судового або адміністративного контролю та з дотриманням принципу пропорційності. Українська ж модель призведе до серйозних ризиків порушення засад приватності, підвищення ймовірності корупційних зловживань та зниження довіри громадян та бізнесу до податкової системи.

Таким чином, у ході дослідження встановлено, що реформування ДПС

здійснюється у комплексному форматі, який поєднує завдання фінансової стабільності, цифрової трансформації та інтеграції з європейськими стандартами адміністрування податків. Запровадження Національної стратегії доходів до 2030 року стало ключовим етапом модернізації податкової системи, визначивши довгострокові пріоритети – від підвищення ефективності податкового контролю до зміцнення доброчесності та довіри платників податків. Разом із тим зберігається низка викликів, серед яких: високий рівень сприйняття корупції, нерівний доступ платників до цифрових сервісів, технічні ризики міжнародного автоматичного обміну податковою інформацією, а також дискусійні положення щодо доступу податківців до банківських рахунків без судового рішення.

Порівняльний аналіз практики країн ЄС свідчить, що ефективний податковий контроль може здійснюватися виключно за умови дотримання принципу пропорційності, судового контролю та захисту персональних даних. Тому для України важливо гармонізувати національні підходи з європейськими, аби уникнути ризиків надмірного фінансового тиску та втрати довіри з боку суспільства й бізнесу. Отже, подальший успіх реформування ДПС залежатиме від забезпечення балансу між фінансовою ефективністю та захистом прав й інтересів платників податків, а також від спроможності впроваджувати сучасні інструменти цифровізації та антикорупційної політики відповідно до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: (rada.gov.ua)
2. Дмитрик О.О. Правове регулювання оподаткування в умовах розвитку цифрової економіки. Сучасні проблеми права та інноваційної економіки: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 3 за матеріалами інтернет-конференції (м. Харків, 26 березня 2021 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 72–77.
3. Бурашнікова О. Міжнародний досвід цифровізації в податковій сфері. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house “Helvetica”, 2023. 14 (91). P. 148–157.
4. Латковський П.П. Цифровізація податкового адміністрування в Україні: основні надбання та проблеми. *Економічна теорія та право*. 2024. № 4. С. 58–78. URL: Economic-Theory-and-Law-2024-4-58-78.pdf
5. Шепель І.В. Розвиток Державної податкової служби України: оцінка ефективності, виклики та світові тенденції. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1. С. 128–136. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjJu82-rNCPAxUzQFUIHYj0E-oQFnoECCUQAQ&url=https%3A%2F%2Feconomdevelopment.in.ua%2Findex.php%2Fjournal%2Farticle%2Fdownload%2F1158%2F1110%2F&usg=AOvVaw2PeLFztz4BtTt7q3qBemlM&opi=89978449>
6. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: Розпорядження КМУ від 08.02.2017 р. № 142-р. URL: Про схвалення Стратегії реформ... | від 08.02.2017 № 142-р
7. Про схвалення концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну податкову та митну політику: Розпорядження КМУ від 27.12.2018 р. № 1101. URL: Про схвалення концептуальних ... | від 27.12.2018 № 1101-р.
8. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.11.2021 р. № 1467-р. URL: (rada.gov.ua)

9. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації: Розпорядження КМУ від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: Про схвалення Стратегії рефор... | від 29.12.2021 № 1805-р.

10. Опитування платників податків щодо оцінювання рівня корупції та доброчесності в органах ДПС. URL: Триває опитування платників податків щодо оцінювання рівня корупції та доброчесності в органах ДПС.

11. Антикорупційна програма на 2023–2025 роки: Наказ ДПС України від 10.04.2023 р. № 221. URL: Антикорупційна програма Державної податкової служби України (зі змінами)

12. Про реалізацію експериментального проекту щодо функціонування в Державній податковій службі єдиного уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції: Постанова КМУ від 25.03.2025 р. № 337. URL: Про реалізацію експериментальног... | від 25.03.2025 № 337.

13. Звіт про виконання Антикорупційної програми Державної податкової служби України на 2023 – 2025 роки: Наказ ДПС від 10.04.2023 № 221. URL: Звіт про виконання Антикорупційної програми Державної податкової служби України на 2023 – 2025 роки, затвердженої наказом ДПС від 10.04.2023 № 2.

14. Про затвердження Порядку функціонування Електронного кабінету: Наказ Міністерства фінансів України від 14.07.2017 № 637. URL: Про затвердження Порядку функціо... | від 14.07.2017 № 637.

15. Звіт про стан виконання Національної стратегії доходів 2030 у 2024 році. URL: Звіт 2024 Національна стратегія доходів (1).pdf

16. Положення про Комітет з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами: Наказ Міністерства фінансів України від 02.03.2021 року № 134. URL: Про утворення Комітету з управлі... | від 02.03.2021 № 134

17. Про реалізацію рішення Комітету з управління інформаційними технологіями у системі управління державними фінансами: Наказ Міністерства фінансів України від 18.12.2024 р. URL: Наказ – протокол № 8 від 18_12_2024 (1).pdf

18. Костенко Ю. О. Цифровізація в податковій сфері. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 2. С. 176-181. URL: 32.pdf

19. Щодо оцінки системи управління інформаційної безпеки ДПС. URL: Глобальний форум ОЕСР високо оцінив систему управління інформаційною безпекою ДПС | Кабінет Міністрів України.

20. Щодо законопроекту щодо обміну даними про доходи з цифрових платформ. URL: Міністерство Фінансів України.

21. COUNCIL DIRECTIVE (EU) 2021/514 of 22 March 2021 amending Directive 2011/16/EU on administrative cooperation in the field of taxation. URL: Directive – 2021/514 – EN – EUR-Lex

22. Про внесення змін до Податкового кодексу України та Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи: проект Закону від 09.09.2025 р. № 14025. URL: Картка законопроекту – Законотворчість.

23. Парламентське дослідження щодо впливу Національної стратегії доходів до 2030 року на бізнес, зокрема, малий та середній. URL: 33114.pdf

24. Оцінка аналітичними центрами Національної стратегії доходів 2030. URL: <https://case-ukraine.com.ua/news/otsinkaanalitichnyy-tsentrany-natsstrategiyi-dohodiv-2030/>

25. Bernh Larsen Holding AS v Norway 24117/08. URL: HUDOC – European Court of Human Rights

26. Gesetz zur Förderung der Steuerehrlichkeit, 23.12.2003. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiy3f6E982PAxUSIxAIHVifNicQFnoECBoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.bzst.de%2FMigration%2FDE%2FSteuern_National%2FKontenabrufverfahren%2FVorschriften

%2Fgesetz_zur_Foerderung_der_Steuerehrlichkeit.pdf%3F_blob%3DpublicationFile%26v%3D3&usg=AOvVaw0kJEMzcSI_jEA1cYr46hBL&opi=89978449

27. Code général des impôts. 06.04.1950. URL: Code général des impôts – Légifrance

28. Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej. URL: Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej

29. Decreto Legislativo № 231/2007, 21.11.2007. URL: https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2007-11-21;231!vig&utm_source=chatgpt.com

30. Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3>

Костенко Ю. О. Сучасні напрями реформування ДПС України: антикорупційна політика, цифровізація та європейські стандарти

У статті розглядаються сучасні тенденції реформування Державної податкової служби України в умовах воєнного стану, посилення потреби у фінансовій стабільності та адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу. Визначено, що одним із ключових завдань державної політики є поєднання забезпечення стабільних бюджетних надходжень із побудовою партнерських відносин між платниками податків та державою на засадах довіри й доброчесності. Особливу увагу приділено Національній стратегії доходів до 2030 року, що поєднала завдання фінансової стійкості, євроінтеграції та цифрової трансформації у єдиному документі.

Проаналізовано основні напрями модернізації ДПС: впровадження антикорупційних заходів і формування принципу нульової толерантності до корупції; розвиток електронних сервісів, зокрема «Електронного кабінету платника» та мобільного застосунку «Моя податкова»; започаткування ІТ-консолідації інформаційних ресурсів із переданням їх адміністрування незалежній установі; розробку та реалізацію Плану цифрового розвитку ДПС до 2030 року. Висвітлено досягнення у сфері міжнародної інтеграції: участь України у програмі ЄС «Цифрова Європа», приєднання до глобальних механізмів обміну податковою інформацією під егідою ОЕСР, підготовка до імплементації Модельних правил щодо звітності операторів цифрових платформ.

Окремо акцентовано на проблемних аспектах: високому рівні сприйняття корупції серед платників; нерівному доступі громадян і бізнесу до цифрових сервісів; недостатній технічній готовності ДПС до міжнародного автоматичного обміну даними; ризиках, пов'язаних із запровадженням положень Національної стратегії доходів щодо повного доступу податкових органів до банківських рахунків платників. Зазначено, що такі норми суперечать європейським стандартам конфіденційності та створюють корупційні загрози.

Ключові слова: публічне адміністрування, антикорупційна політика, інформаційно-комунікаційні системи, податкова інформація, дискреційні повноваження, оподаткування, банківська таємниця.

Kostenko Y. Modern Directions of Reforming the State Tax Service of Ukraine: Anti-Corruption Policy, Digitalization and European Standards

The article examines current trends in the reform of the State Tax Service of Ukraine under the conditions of martial law, the growing need for fiscal stability, and the adaptation of national legislation to the law of the European Union. It is emphasized that one of the key objectives of state policy is to combine the assurance of stable budget revenues with the development of partnership relations between taxpayers and the state, based on trust and integrity. Particular attention is paid to the National Revenue Strategy until 2030, which has

integrated the tasks of fiscal resilience, European integration, and digital transformation into a single framework.

The main directions of modernization of the State Tax Service are analyzed: the introduction of anti-corruption measures and the establishment of the principle of zero tolerance for corruption; the development of electronic services, including the “Taxpayer’s Electronic Cabinet” and the mobile application “My Tax”; the initiation of IT consolidation of information resources with their administration transferred to an independent institution; as well as the drafting and implementation of the Digital Development Plan of the State Tax Service until 2030. The achievements in the field of international integration are highlighted: Ukraine’s participation in the EU program “Digital Europe,” accession to global mechanisms of tax information exchange under the auspices of the OECD, and preparations for the implementation of the Model Rules on reporting by digital platform operators.

Problematic aspects are also emphasized: the high level of perceived corruption among taxpayers; unequal access of citizens and businesses to digital services; insufficient technical readiness of the State Tax Service for international automatic data exchange; and risks associated with the provisions of the National Revenue Strategy granting full access of tax authorities to taxpayers’ bank accounts. It is noted that such provisions contradict European standards of confidentiality and create corruption risks.

Key words: public administration, anti-corruption policy, information and communication systems, tax information, discretionary powers, taxation, banking secrecy.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

Олександр Козаченко,
доктор юридичних наук, професор,
в.о. директора Миколаївського навчально-наукового
інституту права Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-8412-8639

Ольга Мусиченко,
доктор філософії (PhD), доцент,
в.о. завідувача кафедри кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін
Миколаївського навчально-наукового інституту
права Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0001-6171-710X

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-59-4>

УДК 343.13

Запобіжні заходи в умовах воєнного стану крізь призму дотримання прав людини

Постановка проблеми. В умовах військової агресії російської федерації проти нашої країни законодавець має оперативно реагувати на виклики, які постають перед державою, усувати проблеми, які виникають в багатьох галузях правового регулювання, в тому числі й кримінальному процесі.

Такі проблеми в межах кримінального провадження обумовлюються різними факторами: фактором небезпеки; відсутністю доступу до окремих територій, на яких вчинені кримінальні правопорушення; обмеженням функціонування органів державної влади, у тому числі органів досудового

розслідування, судових органів України на таких і суміжних територіях та іншими. Намагаючись вирішити відповідні виклики, після вторгнення було внесено низку змін до окремих статей Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а також досить детально регламентовано в окремому розділі IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [1] особливий порядок кримінального провадження в умовах воєнного стану. Втім, відповідні новели зазнавали неодноразових змін і не в останню чергу це пов'язано з необхідністю забезпечення прав людини в кримінальному процесі, не зважаючи на необхідність вирішувати певні виклики і проблеми в межах кримінального провадження, пов'язані з війною.

Одним з досить важливих інститутів кримінального процесу, який в умовах повномасштабного вторгнення зазнав реформування – інститут заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема субінститут запобіжних заходів. Зважаючи на те, що запобіжні заходи, зокрема ті, що пов'язані з обмеженням свободи, можуть суттєво обмежувати основоположні права людини, оновлений порядок їх застосування, продовження чи зміни, а також можливість скасування потребує детального аналізу та осмислення.

Стан опрацювання проблематики. Проблематиці запобіжних заходів в кримінальному провадженні присвячували увагу більшість відомих вчених-процесуалістів. Однак до питань запобіжних заходів в умовах воєнного стану звертались такі науковці як Глов'юк І., Завтур В. [2], Михайленко В. [3], Рогальська В. [2; 4], Фоміна Т. [4], Шевчук В. [5] та інші. Втім, дослідження змін КПК України з позиції відповідності оновлених норм щодо запобіжних заходів стандартам прав людини не проводилися.

Мета дослідження. Мета даної статті – проаналізувати особливості застосування, продовження строку застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану крізь призму дотримання прав людини.

Виклад основного матеріалу. З часів повномасштабного вторгнення країни-агресора суттєво змінилася практика застосування запобіжних заходів, що пов'язано і зі змінами КПК України, і зі зростанням рівня кримінальності, зокрема проти національної безпеки та порядку проходження військової служби. Зрозуміло, що у зв'язку зі збільшенням рівня кримінальності у воєнні часи (2022–2025 рр.), збільшується і кількість клопотань про застосування запобіжних заходів, що розглядаються слідчими суддями. Так, порівняно з 2021 р. таких клопотань судами перших інстанцій було розглянуто вже у 2024 р. на 10 тис. більше, при тому що кількість розглянутих звернень про застосування тримання під вартою зростає пропорційно: якщо у 2021 р. таких було 26 751, то в 2024 р. – 35 256. Водночас слід звернути увагу на таку тенденцію: у довоєнний час відсоток задоволених судами клопотань про тримання під вартою становив менше 50% (44% – у 2020 р., 42% – у 2021 р.), після повномасштабного вторгнення він склав уже більше 60% (62% – у 2023 р. та 61% – у 2024 р.), при тому під час війни суттєво скорочується і частка відмов у задоволенні таких клопотань (14% – у 2021 р. і лише 10% у 2023, 2024 рр.) [6]. Описані тенденції обумовлюються новелами, пов'язаними з необхідністю обрання при розслідуванні окремих видів кримінальних правопорушень лише тримання під вартою. Щодо інших запобіжних заходів частка задоволених судами клопотань лишається більш-менш стабільною (так, про домашній арешт – 85–88% за 2020–2024 рр.; про особисте зобов'язання – 90–94% відповідно). Втім,

клопотання про застосування застави задовольняються частіше в умовах воєнного стану (48% – у 2021 р. проти 71% у 2022 р. та 73% у 2024 р.) [6]. Такий стан речей може бути пов'язаний з активною практикою застосування положення, передбаченого ч. 5 ст. 616 КПК України – можливості заміни запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання за умови обґрунтування використання коштів застави (в повному обсязі або частково) на оборонні цілі через спеціальні рахунки Національного банку України.

Запобіжні заходи – це передбачені кримінальним процесуальним законом і застосовувані з дотриманням гарантій заходи забезпечення кримінального провадження, які тимчасово обмежують права і свободи підозрюваного або обвинуваченого з метою запобігання ризику для кримінального провадження [7, с. 162]. Законодавець встановлює в ст. 176 КПК України загальні положення застосування запобіжних заходів, перераховує їх види. Водночас в умовах війни дані правила зазнали певних змін, які, на наш погляд, були викликані нагальною потребою необхідності сьогодення. Виникає питання про дотримання стандартів прав людини при обранні запобіжних заходів, які сформовані практикою ЄСПЛ.

Підстави для застосування запобіжних заходів охоплюють два ключові аспекти: по-перше, наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення, а по-друге, існування визначених ризиків, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК України. Важливо, щоб на момент ухвалення рішення про запобіжний захід обґрунтованість підозри була підтверджена сукупністю фактів та інформації, які здатні переконати об'єктивного спостерігача у тому, що особа могла вчинити відповідне кримінальне правопорушення. Такий

підхід відображений, зокрема, у п. 175 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» [8]. Підтвердження ризиків повинно ґрунтуватися на конкретних доказах, що дозволяють оцінити необхідність застосування запобіжних заходів. При цьому слідчий чи прокурор зобов'язані в клопотанні та додаткових матеріалах аргументувати, що менш суворий запобіжний захід не є достатнім для усунення наявних загроз. Таким чином, запобіжний захід розглядається як крайній превентивний захід у кримінальному процесі, під час застосування якого необхідно дотримуватись принципу пропорційності: з одного боку – враховувати мету застосування, з іншого – ступінь втручання у права підозрюваного чи обвинуваченого.

Однією з особливостей застосування запобіжних заходів в умовах війни стало загальне положення, передбачене ч. 6 ст. 176 КПК України, відповідно до якого в чітко визначених законом випадках застосовується запобіжний захід у виді тримання під вартою. Зокрема, це положення пов'язане з поверненням до КПК України норми про обрання тримання під вартою у разі підозри або обвинувачення у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-2, 258–258-6, 260, 261, 437–442-1 Кримінального кодексу України, за наявності відповідних ризиків (ст. 176 КПК України доповнено відповідною ч. 6, що містить зазначене положення згідно із Законом № 2198-IX від 14.04.2022, із подальшими змінами). Зауважимо, що подібна норма містилася в ч. 5 ст. 176 КПК України, яка згодом була визнана неконституційною (рішення Конституційного Суду № 7-р/2019 від 25.06.2019), і виключена вже в умовах воєнного стану. Суд аргументував своє рішення зокрема і практикою ЄСПЛ, відповідно до якої при розгляді питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою

має бути розглянута можливість застосування альтернативних запобіжних заходів, інакше – національні суди порушують п. 1. Ст. 5 Конвенції про захист прав та основоположних свобод [9] (так, в рішеннях «Харченко проти України» [10], «Хайредінов проти України» [11] констатовано порушення відповідними судами України принципу верховенства права та необґрунтоване обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність).

Вищезгадана норма ст. 176 КПК України повернулася у дещо зміненому вигляді. Відмінність між положеннями частини 5 (яка була скасована) та частини 6 статті 176 КПК полягає у визначенні строку дії відповідних норм (на період воєнного стану), а також у включенні додаткових складів злочинів, для розслідування яких передбачено виключно тримання під вартою (статті 437–442-1 КК України).

Щодо трансформованої норми було багато закидів в науковій літературі й практиці щодо «безальтернативності» тримання під вартою, щодо неврахування стандартів дотримання прав людини. Тому свою оцінку цьому знову дав Конституційний Суд України в рішенні від 19 червня 2024 року. По-перше, Суд наголосив, що «застосування за ч. 6 ст. 176 КПК України під час дії воєнного стану запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до особи, яку підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, громадської безпеки, миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку, за наявності ризиків, визначених статтею 177 Кодексу, є потрібним засобом для забезпечення ефективності розслідування цих злочинів і виконання завдань кримінального провадження в умовах воєнного стану, що обумовлено потребою посиленого захисту суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності, обороноздатності, державної,

економічної й інформаційної безпеки України» (абз. 4 п. 6.2) [12]. По-друге, Суд підкреслив, що з положень КПК України (ч. 4 ст. 183 КПК України) випливає, що законодавець закріпив дискрецію слідчого судді, суду під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за ч. 6 ст. 176 КПК України не визначати або визначати розмір застави з урахуванням підстав та обставин, установлених ст.ст. 177, 178 (абз. 7 п. 6.3) [12], тобто Конституційний Суд України поклав край дискусії щодо безальтернативності тримання під вартою відповідно до ч. 6 ст. 176 КПК України, визнавши в цілому цю норму такою, що відповідає Конституції України, і в умовах воєнного стану принципам кримінального процесу, які можуть обмежуватися задля необхідності в суспільстві, зумовленою війною. Зауважимо, що Україна була змушена запустити процедуру відступу від окремих зобов'язань по Європейській конвенції, що дозволяється ст. 15, але допускається «в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [13]. Для цього важливою передумовою є стан війни або інша суспільна загроза, що ставить під ризик існування нації. Також зауважимо, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [14] сама суть воєнного стану полягає в можливості обмеження конституційних прав людини і громадянина.

Однією з новел КПК України в умовах воєнного стану стала також норма, згідно з якою під час дії воєнного стану щодо військовослужбовців, яких підозрюють або обвинувачують у злочинах, передбачених ст. 402–405, 407, 408, 429 КК України, обов'язково застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Це визначено ч. 8 ст. 176 КПК України, доповненої Законом № 2531-IX від

16.08.2022 та зі змінами, внесеними Законом № 2810-IX від 01.12.2022. Варто зазначити, що ця норма не містить згадки про ризики, які зазвичай враховуються при ухваленні рішення про запобіжний захід. Тому для її реалізації достатньо лише кваліфікації злочину за зазначеними статтями, що суперечить загально прийнятим умовам застосування запобіжних заходів. Ці положення також не узгоджуються зі ст. 183 КПК України, де зазначено, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується тільки за умови доведення прокурором того, що більш м'які заходи не запобігатимуть можливим ризикам, крім випадків, вказаних у ч. 6 і 8 ст. 176 КПК України.

Правники справедливо наголошують на тому, що встановлення обов'язковості тримання під вартою у таких випадках суперечить Конституції України. Зокрема, ст. 64 Конституції України передбачає перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть у період воєнного чи надзвичайного стану. До цього переліку входить право на особисту свободу, закріплене в ст. 29 Конституції України. Крім того, закріплена норма не відповідає деяким встановленим стандартам застосування запобіжних заходів, виробленими кращими національними та міжнародними практиками, до яких слід віднести, по-перше, обґрунтованість підозри, до складових цього стандарту відносяться: наявність ознак кримінального правопорушення (правова складова), причетність особи до вчинення кримінального правопорушення (фактична складова), належність та допустимість доказів, на яких базується підозра; по-друге, наявність ризику, до складових якого відносять характеристики особи; наявність фактичних обставин, що підтверджують наявність ризику (не пов'язаних з характеристиками особи); суворість можливого покарання (притому

ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на проблему надання «тяжкості обвинувачення» надмірного значення (наприклад, рішення Кауцор проти Польщі [15])); по-третє, пропорційність, складовими якої є альтернативність запобіжних заходів та обґрунтованість пропорційності конкретного виду запобіжного заходу (ЄСПЛ неодноразово знаходив порушення прав заявників у зв'язку з вмотивованістю судового рішення про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, зокрема, у пілотній справі Харченко проти України [10]); по-четверте, строковість, до складових якої належить розумність строку запобіжного заходу та доцільність подальшого застосування запобіжного заходу, що періодично перевіряється; по-п'яте, процесуальні гарантії підозрюваного, до якого застосовано запобіжні заходи: реалізація права на інформацію, права на захист, на переклад, на медичну допомогу, забезпечення дотримання гарантій вразливих категорій осіб [16, с. 157–170].

Відповідно до вищевказаної ч. 8 ст. 176 КПК України підставами для застосування в умовах воєнного стану безальтернативного тримання під вартою є лише характеристика особи підозрюваного – те, що він є військовослужбовцем та кваліфікація вчиненого ним діяння на момент обрання тримання під вартою. Звичайно, дане положення повністю не узгоджується з другим і третім стандартами, вказаними вище. Водночас, застосовуючи дану норму до військовослужбовців, для усунення такого дисбалансу (відсутність ризиків та недотримання принципу пропорційності при обранні запобіжного заходу) слід неухильно і беззаперечно дотримуватися стандартів обґрунтованості підозри, строковості застосування та процесуальних гарантій військовослужбовця, до якого обирається запобіжний захід у виді тримання під вартою.

Цікавим є дослідження практики зарубіжних країн щодо застосування запобіжних заходів в умовах особливих періодів, зроблене Шевчуком П.В., зокрема, стосовно обрання запобіжних заходів до військовослужбовців [5]. Ми підтримуємо пропозицію автора щодо впровадження нових запобіжних заходів для військовослужбовців, особливо тих, які не передбачають позбавлення волі, максимально зберігають їхні права та свободи, не шкодять обороноздатності країни, але водночас ефективно сприяють виконанню цілей кримінального провадження [5, с. 148]. Запобіжний захід у вигляді передачі військовослужбовця під нагляд командування військової частини передбачений в різних законодавчих актах, зокрема в статті 143 КПК Казахстану, статті 107 КПК Таджикистану та статті 183 КПК Молдови. Аналогічний механізм закріплений у кримінальному процесуальному кодексі Вірменії, де стаття 130 передбачає запобіжний захід у формі військового контролю [5, с. 148]. Згадані норми спрямовані на забезпечення належного контролю за поведінкою військовослужбовця або військовозобов'язаного, а також гарантування їхньої явки за викликом до органу, який веде кримінальний процес. Незважаючи на відмінності формулювань, усі ці заходи мають схожу правову природу і спрямовані на регулювання поведінки підозрюваних військовослужбовців у рамках кримінального процесу.

Ще одна особливість застосування запобіжних заходів у воєнний час стосується відсутності можливості встановлювати заставу як альтернативу триманню під вартою. Тут вже йде мова суто про недотримання такого вже згадуваного стандарту застосування запобіжного заходу як пропорційність, зокрема його складової – альтернативності запобіжного заходу. На сьогодні у КПК України визначено випадки, коли під час обрання тримання під

вартою у якості запобіжного заходу розмір застави не встановлюється, і це обґрунтовується виключно воєнним станом. Наприклад: 1) щодо осіб, оголошених у міжнародний розшук; тих, хто виїхав на тимчасово окуповані території чи перебуває в країні-агресорі; 2) при розгляді клопотання Міжнародного кримінального суду про тимчасовий арешт (відповідно до абзаців 7 і 9 частини 4 статті 183 КПК України). Ці підстави є обов'язковими для слідчого судді або суду, які приймають рішення про запобіжний захід. Щодо інших, вже згадуваних, випадків застосування тримання під вартою, передбачених ч. 6 та ч. 8 ст. 176 КПК України, рішення про невстановлення застави здійснюється на дискреційних засадах: суд має право не визначати розмір застави, навіть без врахування ризиків, але так само має право і визначити розмір застави.

Наступне, на що хотілося б звернути увагу, в контексті дотримання права на свободу, це особливості продовження строку судового рішення про обрання запобіжного заходу в умовах воєнного стану. На теперішній час маємо різні варіації, залежно від стадії кримінального провадження. Так, керівник органу прокуратури має право неодноразово продовжувати строк застосування тримання під вартою до одного місяця на стадії досудового розслідування (ч. 2 ст. 615 КПК України). Таке продовження стосується рішень слідчого судді чи постанов самого керівника прокуратури (що було можливо до внесення змін у КПК від 27 липня 2022 року) за клопотанням прокурора або слідчого, погодженим прокурором. У цьому випадку керівник прокуратури, хоча і не є суб'єктом судової влади, отримує повноваження на продовження дії ухвали суду. Причина такого екстраординарного механізму полягає у відсутності можливості реалізувати ці повноваження слідчим суддею через

обставини воєнного стану. У КПК України передбачені гарантії вказаної виключної правової процедури. Так, слід обов'язково повідомити прокурора вищого рівня та суд про прийняті рішення з наданням копій документів не пізніше ніж через десять днів після ухвалення (ч. 3 ст. 615 КПК України). Відповідно до вказаного положення, не зважаючи на невластивого суб'єкта продовження строків запобіжних заходів на стадії досудового розслідування забезпечується автоматичний відомчий, і що надважливо, судовий контроль. В одному зі своїх рішень ЄСПЛ зазначив: «Судовий контроль за втручанням виконавчої влади в право особи на свободу є істотною ознакою гарантії, визначеної пунктом 3 статті 5 Конвенції, який має на меті мінімізувати ризик свавілля» (§ 58 рішення Брган та інші проти Сполученого королівства) [17].

Про більш суттєві обмеження конституційних прав підозрюваного/обвинуваченого, що тримається під вартою, говорять положення ч. 5 та ч. 6 ст. 615 КПК України щодо автоматичного продовження запобіжного заходу у виді тримання під вартою на стадіях підготовчого та судового розгляду – у разі неможливості проведення підготовчого судового провадження чи судового розгляду, строком до двох місяців. Йде мова про обмеження не лише визначених в Конституції України права на свободу й особисту недоторканність (ст. 29), а й права на судовий захист (ст. 55), права на захист (ст. 63), презупції невинуватості (ст. 62). Конституційний Суд України досить аргументовано у своєму рішенні від 18 липня 2024 року встановив невідповідність ч. 6 ст. 615 КПК України Основному закону [18], проте існування ч. 5 ст. 615 КПК України залишається дискусійним ще й в контексті того, що Конституційний Суд у вказаному рішенні серед аргументів наводить й своє попереднє рішення

від 23 листопада 2017 року, в якому визнав неконституційною ч. 3 ст. 315 КПК України щодо «автоматичного» продовження домашнього арешту й тримання під вартою на стадії підготовчого провадження, вказуючи, що відповідні рішення «повинні піддаватися судовому контролю через певні проміжки часу, періодично об'єктивним та неупередженим судом на предмет перевірки наявності чи відсутності ризиків, за яких вказані запобіжні заходи застосовуються, у тому числі при закінченні досудового розслідування, коли деякі ризики вже можуть зникнути» [19]. Логічно, що в процесі редагування КПК України з урахуванням рішення Конституційного суду від 18 липня 2024 р., законотворець повинен прийняти закон, яким би скасував і ч. 5 ст. 615 КПК України.

Ще одним аспектом, на який хочеться звернути увагу, є дотримання гарантій особи, до якої застосовуються чи застосовані запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням свободи, і які визначені в ч. 2-5 ст. 5, а також ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції [13], серед яких право на інформування, право на захист, право на участь в судовому розгляді, гарантії забезпечення безпосередньої участі тощо. Дані гарантії закріплені в положеннях КПК України, що регулюють порядок обрання запобіжних заходів, порядок затримання. В умовах воєнного стану проблемними стали питання участі підозрюваного та захисника у розгляді клопотання, коли безпосередня участь їх неможлива чи ускладнена. Вирішуючи це питання Верховний Суд у своєму листі №1/0/2-22 від 03 березня 2022 р., як виключення, вказав можливість розгляду клопотань щодо запобіжних заходів без участі підозрюваного, з належною мотивацією такої процедури розгляду. У випадках, коли учасник кримінального провадження через об'єктивні причини не має можливості брати участь у засіданні

в режимі відеоконференції, використовуючи технічні засоби, передбачені КПК України, як виняток допускається проведення відеоконференції за допомогою альтернативних засобів. У таких ситуаціях важливо забезпечити належне роз'яснення процесуальних прав та обов'язків цьому учаснику [20]. Пізніше були внесені зміни до ч. 2 ст. 336 КПК України (Законом України № 2201-IX від 14.04.2022), відповідно до яких в умовах воєнного стану навіть без відсутності згоди обвинуваченого суд може постановити ухвалу про здійснення дистанційного судового провадження. Такі приписи відповідають не лише сучасним реаліям диджиталізації усіх сфер суспільства, але вже сформованій практиці ЄСПЛ. В одному з рішень від 2018 вказано, що вирішуючи питання про звільнення чи затримання особи, органи влади зобов'язані розглянути альтернативні види забезпечення її явки до суду [21].

Щодо гарантій осіб також слід підкреслити позицію Європейської Комісії, висловлену в Доповіді про дотримання принципів демократії, прав людини та правовладдя в умовах надзвичайного стану, ухваленій Венеційською Комісією 19 червня 2020 року, відповідно до якої відступ від прав є тимчасовим призупиненням гарантій певних прав людини, серед яких «фундаментальні судові гарантії також дедалі частіше розглядаються як такі, що не підлягають відступу» (§ 41) [22].

Висновки. Отже, інститут запобіжних заходів у кримінальному провадженні зазнав суттєвих змін в умовах воєнного стану, що має своє обґрунтування. Це пояснюється необхідністю

обмеження конституційних прав особи через нагальні потреби сьогодення. Як зазначено в Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, такі обмеження допустимі в межах, що продиктовані винятковими обставинами під час війни. Втім, аналіз практики нормотворення з березня 2022 р. і дотепер показує, що певні зміни до КПК України були передчасними, не було враховано позицій вже сформованої європейської практики щодо стандартів застосування запобіжних заходів, щодо абсолютних заборон відступу від низки прав та гарантій підозрюваних/обвинувачених, які закріплені як на міжнародному рівні, так і перераховані в ст. 64 Конституції України. У кримінальному процесі навіть у воєнний час на осіб, щодо яких застосовуються запобіжні заходи, зокрема ті, що пов'язані з обмеженням свободи, мають поширюватися відповідні гарантії, передбачені Конвенцією. Зокрема, в наш час, крім гарантій інформування, права на захист, більш вагомими стають гарантії судового захисту.

На наш погляд, потребує змін ст. 176 КПК України, а саме: в ч. 8 ст. 176 необхідно додати слова «за наявності ризиків» перед словом «застосовується»; потребує виключення з КПК України ч. 5 ст. 615. Відповідні зміни покращать збалансування потреб держави на сучасному етапі, обумовлених воєнним станом, та дотримання прав людини, до якої застосовуються запобіжні заходи.

Крім того, потребує подальшого обґрунтування пропозиція щодо регламентації в КПК України окремого «спеціального» запобіжного заходу для військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> ((дата звернення: 13.08.2025)).
2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу

України. Видання 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 80 с.

3. Михайленко В. Повернення раніше внесеної застави на спеціальний рахунок Збройних Сил України. Рекомендації щодо обґрунтування. URL: <https://justtalk.com.ua/post/povernennya-ranishe-vnesenoj-zastavi-na-spetsialnij-rahunok-zbrojnih-sil-ukraini-rekomendatsii-schodo-obgruntuvannya> (дата звернення: 13.08.2025).

4. Фоміна Т., Рогальська В. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. Закон і бізнес: сайт. 19.05.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html>

5. Шевчук В. П. Міжнародно-правовий досвід реалізації заходів забезпечення кримінального провадження в умовах особливих періодів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія Право. Випуск 84: частина 4. С. 144–150.

6. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 13.08.2025).

7. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Основи кримінального процесуального права України : конспект лекцій. Миколаїв : МІП НУ «ОЮА», 2022. 367 с.

8. Нечипорук і Йонкало проти України (Заява N 42310/04). Справа ЄСПЛ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text] (дата звернення: 13.08.2025).

9. Рішення Конституційного Суду України № 7-р/2019 від 25 червня 2019 р. у справі № 3-68/2018(3846/17, 2452/18, 3657/18, 347/19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text> (дата звернення: 14.08.2025).

10. Харченко проти України. Заява № 40107/02. Рішення ЄСПЛ від 10.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_662#Text (дата звернення: 14.08.2025).

11. Хайредінов проти України. Заява N 38717/04. Рішення ЄСПЛ від 14.01.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_665#Text (дата звернення: 14.08.2025).

12. Рішення Конституційного Суду України № 7-р(II)/2024 від 19 червня 2024 р. у справі № 3-111/2023(207/23, 315/23). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-24#n107> (дата звернення: 14.08.2025).

13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 15.08.2025).

14. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 17.08.2025).

15. *Kauczor v. Poland*. № 45219/06. Постановление от 3 февраля 2009 г. [Вынесено IV Секцией]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf> (дата звернення: 17.08.2025).

16. Стандарти досудового розслідування: наук.-практ. посіб. / Белоусов Ю.Л., Венгер В.М., Грига Р.М. та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 256 с.

17. *Case of Brogan and others v. the United Kingdom* from 29 November 1988. Application no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57450%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57450%22]}) (дата звернення: 17.08.2025).

18. Рішення Конституційного Суду України № 8-р(II)/2024 від 18 липня 2024 р. у справі № 3-88/2022(205/22, 114/24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#n116> (дата звернення: 17.08.2025).

19. Рішення Конституційного Суду України № 1-р/2017 від 23 листопада 2017 р. у справі № 1-28/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17#Text> (дата звернення: 17.08.2025).

20. Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: лист Верховного Суду від 03.03.2022 р. № 1/0/2-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf?fbclid=IwAR34RkD0YpwwkA1xHS0hUmN2LJek8lzxUF02hUvkKD0lAWscgM2_mVcgPLA (дата звернення: 17.08.2025).

21. *Case OF S., V. and A. V. Denmark* from 22 October 2018. Applications nos. 35553/12, 36678/12 and 36711/12. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-187391%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-187391%22]}) (дата звернення: 17.08.2025).

22. Respect for democracy, human rights and the rule of law = during states of emergency: reflections. Report of European commission for democracy through law (Venice commission). Strasbourg, 19 June 2020. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)014-e) (дата звернення: 17.08.2025).

Козаченко О. В., Мусиченко О. М. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану крізь призму дотримання прав людини

У статті автори аналізують зміни до Кримінального процесуального кодексу України, які були внесені після повномасштабного вторгнення, і регламентують особливості загальних положень, порядку та продовження строків застосування запобіжних заходів. Такий аналіз зроблено крізь призму співвідношення потреб кримінального провадження в сучасних реаліях воєнного стану в Україні та необхідності нормативного забезпечення дотримання основоположних прав та свобод людини. В роботі наведено зміну статистики застосування окремих видів запобіжних заходів, що пов'язано не лише зі змінами законодавства, а й суспільними процесами. Окрему увагу приділено дослідженню дотримання сформованих міжнародних стандартів застосування запобіжних заходів сучасною регламентацією в чинному кримінальному процесуальному законодавстві України, порядку застосування та продовження запобіжних заходів, пов'язаних з обмеженням свободи. В роботі звертається увага на ілюстративні рішення ЄСПЛ, в яких піднімаються питання дотримання прав людини при застосуванні запобіжних заходів, зокрема права на свободу. Досить велика увага приділена вивченню рішень Конституційного Суду України, який сформулював свої висновки щодо встановлення конституційності чи неконституційності положень, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, що стосуються запобіжних заходів. Зроблено висновок про те, що певні зміни до відповідного законодавства України були передчасними, не було враховано позицій вже сформованої європейської практики щодо стандартів застосування запобіжних заходів, щодо абсолютних заборон відступу від низки прав та гарантій підозрюваних/обвинувачених, які закріплені як на міжнародному рівні, так і перераховані в ст. 64 Конституції України. Запропоновано зміни до чинного кримінального процесуального законодавства України, а саме до ч. 8 ст. 176 стосовно встановлення обов'язкової підстави наявності і доведеної ризиків, до ст. 615, а саме виключення ч. 5 та ч. 6. Також підтримується пропозиція щодо нормативної регламентації застосування окремого «спеціального» виду запобіжного заходу для військовослужбовців.

Ключові слова: запобіжні заходи, порядок застосування, тримання під вартою, права людини, право на свободу.

Kozachenko O., Musychenko O. Preventive measures in conditions of martial law through the prism of human rights compliance

In this article, the authors analyze the amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine introduced after the full-scale invasion and regulate the specifics of the general provisions, procedures, and extension of preventive measures. This analysis is made through the prism of the correlation between the needs of criminal proceedings in the current realities of martial law in Ukraine and the need for regulatory support to observe fundamental human rights and freedoms. The paper presents changes in the statistics on the application of certain types of preventive measures, which are related to changes in legislation and social processes. Particular attention is paid to the study of compliance with established international standards for applying preventive measures by current regulations in the criminal procedural legislation of Ukraine, as well as the procedure for applying and extending preventive measures related to the restriction of freedom. The paper draws attention to illustrative decisions of the ECHR, which raise issues of human rights compliance in the application of preventive measures, particularly the right to liberty.

Considerable attention has been paid to studying the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, which formulated its conclusions on the constitutionality or unconstitutionality of the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine concerning preventive measures. It was concluded that certain amendments to the relevant Ukrainian legislation were premature and did not take into account the established European practice regarding standards for the application of preventive measures and absolute prohibitions on derogating from several rights and guarantees of suspects/accused persons, which are enshrined both at the international level and listed in Article 64 of the Constitution of Ukraine. Amendments to Ukraine's current criminal procedural legislation were proposed, namely to Part 8 of Article 176 regarding the establishment of mandatory grounds for the existence and proof of risks, and to Article 615, namely the exclusion of Parts 5 and 6. The proposal for the regulatory regulation of applying a separate 'special' type of preventive measure for military personnel is also supported.

Keywords: preventive measures, procedure for application, detention, human rights, proper to liberty.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

Олександр Неклеса,
старший викладач кафедри кримінального процесу
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9572-9600

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-59-5>

УДК 343.1

Проблемні аспекти допустимості доказів у кримінальному провадженні: теорія та практика

Постановка проблеми. Допустимість доказів у кримінальному провадженні є одним із ключових інститутів, що визначає законність та обґрунтованість прийнятих процесуальних рішень. Незважаючи на чіткі положення Кримінального процесуального кодексу України, практика застосування цього інституту часто супроводжується складнощами, пов'язаними з порушенням прав учасників провадження, технічними недоліками фіксації слідчих дій, невизначеністю щодо критеріїв допустимості та неоднаковим тлумаченням норм судами різних інстанцій. Особливо актуальними залишаються питання застосування принципу «плодів отруєного дерева», диференційованого підходу до виключення недопустимих доказів, а також впливу рішень Верховного Суду та практики Європейського суду з прав людини на стабілізацію судової практики. Недостатня узгодженість законодавчих норм і практики створює ризик порушення балансу між ефективністю кримінального

переслідування та захистом прав людини.

Мета – всебічний аналіз проблемних аспектів допустимості доказів у кримінальному провадженні, зокрема визначення основних факторів, що впливають на їхню законність та допустимість

Стан опрацювання проблематики. Питання допустимості доказів у кримінальному провадженні знайшло своє відображення в працях багатьох вітчизняних учених, що заклали основу для розуміння цієї теми. Значний внесок у дослідження зробили такі фахівці, як В. Є. Барба, який вивчав проблему допустимості доказів у контексті протидії злочинності, Б. Ю. Головка, що аналізував європейські стандарти судового контролю на етапі досудового розслідування, та О. І. Коваль, чия монографія присвячена міжнародній правовій допомозі. Особливе місце в наукових колах займають фундаментальні дослідження В. А. Смирнова, який опрацьовував класифікацію підстав

визнання доказів допустимими, їх правову природу, а також наслідки їх недопустимості. У своїх роботах він також торкався питання використання показань з чужих слів та кола уповноважених на збирання доказів суб'єктів. Проблемні аспекти доказування також досліджував В. Шевченко. Незважаючи на широкий спектр напрацювань, існують певні проблемні аспекти, що потребують комплексного опрацювання. Зокрема, бракує системного аналізу сучасних питань, пов'язаних із застосуванням принципу «плодів отруєного дерева», впливом практики Верховного Суду та Європейського суду з прав людини на правозастосуванню практику, а також технічними недоліками фіксації слідчих дій. Таким чином, дана стаття спрямована на заповнення існуючих прогалин та пропонує системний підхід до вирішення цих питань, що дозволить досягти балансу між ефективністю кримінального переслідування та захистом прав людини.

Виклад основного матеріалу. У кримінальному процесі України ключове значення має інститут допустимості доказів, який закріплений у статті 86 КПК. Допустимість розглядається як одна з фундаментальних ознак доказу, що безпосередньо визначає його здатність бути використаним у процесі доказування. Законодавець чітко встановлює, що доказ визнається допустимим лише за умови, якщо він отриманий у порядку, передбаченому процесуальним законом. Порушення цього порядку автоматично позбавляє зібраний матеріал властивості допустимості, а відтак унеможливорює його застосування під час ухвалення судових рішень чи інших процесуальних актів. Таким чином, сама процедура отримання доказів виступає не менш важливою, ніж їх фактичний зміст, оскільки лише дотримання процесуальних гарантій здатне забезпечити реальну їхню юридичну силу.

Не менш важливим є розмежування понять допустимості, належності та достовірності. У науковій літературі та судовій практиці підкреслюється, що допустимість має виключно формально-процесуальний характер, адже стосується виключно способу отримання інформації. Натомість належність визначається змістовою релевантністю доказу, тобто його здатністю підтвердити чи спростувати обставини, які входять до предмета доказування. Достовірність, у свою чергу, пов'язана із точністю та об'єктивністю відображення фактичних обставин у доказовому матеріалі. Це розмежування має принципове значення, адже навіть належний та достовірний доказ може бути відхилений судом, якщо він отриманий із порушенням вимог процесуального закону [6, с. 202].

Науковці та практики визначають низку ключових критеріїв, дотримання яких забезпечує визнання доказу допустимим. Йдеться про те, що доказ повинен походити із легітимного джерела, бути зібраним уповноваженим суб'єктом та у рамках процесуальної дії, передбаченої кримінальним процесуальним законом. Важливим є також суворе дотримання форми процесуальних актів, оскільки будь-яке відхилення від установленної процедури здатне поставити під сумнів правомірність отриманого доказу. Окрему увагу приділяють аспекту дотримання прав і свобод учасників провадження, що є своєрідним мірилом якості кримінального процесу та запорукою реалізації принципу верховенства права.

Особливої уваги заслуговує питання істотних порушень прав людини, які автоматично зумовлюють недопустимість доказів. Законодавець у статтях 87–88 КПК України закріпив імперативну норму, відповідно до якої будь-які дані, отримані шляхом посягання на гарантовані Конституцією та міжнародними договорами права

і свободи особи, визнаються недопустимими незалежно від їхнього змісту чи потенційної доказової сили. Це положення фактично відображає європейські стандарти у сфері захисту прав людини та підкреслює, що правова держава не може будувати обвинувачення на матеріалах, здобутих незаконними методами [1, с. 50].

Практика підтверджує, що найчастіше питання про недопустимість доказів виникає у випадках порушення права на захист, недотримання вимог щодо недоторканності приватного життя, незаконного проникнення до житла чи іншого володіння особи. Такі ситуації свідчать про те, що навіть отримання фактично значущої інформації не може виправдати порушення основоположних прав. Саме тому суди у своїй діяльності послідовно визнають недопустимими результати незаконних обшуків, негласних слідчих дій чи допитів, проведених без дотримання належної процедури [4, с. 234].

Також доречно зауважити, що під час розгляду матеріальної підстави проведення НСРД слід звернути увагу на проблемні питання, що стосуються визнання в якості доказів результати проведених НСРД у кримінальних провадженнях щодо злочинів невеликої тяжкості, коли першочергово ці провадження були внесені до ЄРДР за фактом вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [10, с. 77].

Окремо слід зазначити, що якщо на момент проведення НСРД існували достатні підстави для припущення щодо вчинення діяння, яке кваліфікується як тяжкий або особливо тяжкий злочин, а при проведенні подальшого розслідування кваліфікацію було змінено на злочин середньої тяжкості, то фактичні дані, отримані в результаті проведення НСРД, можуть бути доказами в даному кримінальному провадженні. [11, с. 44]

Забезпечення дотримання критеріїв допустимості доказів виступає

гарантією якості кримінального процесу та довіри до правосуддя. Визнання недопустимими матеріалів, отриманих із порушенням закону, має не лише формальний, а й превентивний характер: воно спрямоване на те, щоб уповноважені органи не вдавалися до незаконних практик у майбутньому. Такий підхід відповідає принципу справедливого судового розгляду, передбаченого Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [2, с. 76].

Проблема допустимості доказів у кримінальному провадженні є багатогранною та поєднує в собі як теоретичний, так і практичний виміри. З одного боку, вона вимагає чіткого дотримання процесуальних норм та гарантій, а з іншого – балансу між ефективністю кримінального переслідування і непорушністю прав людини. Вирішення цих питань у правозастосовній діяльності сприяє не лише реалізації принципів законності та верховенства права, а й формуванню належної судової практики, яка забезпечує справедливість і правову визначеність у кримінальному процесі [7, с. 352].

У сучасному кримінальному процесі України особливе значення має застосування принципу, відомого як «плоди отруєного дерева». Цей підхід походить із міжнародної практики та означає, що докази, здобуті незаконним шляхом, а також усі похідні від них дані автоматично втрачають допустимість. Вітчизняна правова доктрина розглядає дві основні концепції: концепцію абсолютного виключення, коли будь-які докази, здобуті з порушенням закону, беззастережно відкидаються, та концепцію диференційованого підходу, що передбачає врахування ступеня порушення та можливості усунення його наслідків. Обидва підходи мають як переваги, так і недоліки, проте їх застосування безпосередньо впливає на долю кримінального провадження

та визначає баланс між законністю та доцільністю [3, с. 112].

Важливою проблемою визнання доказів допустимими залишається дотримання порядку фіксації процесуальних дій. Найбільш вразливими є обшук та допит, оскільки саме у цих випадках порушення вимог щодо відео- чи аудіозапису трапляються найчастіше. Неповна або перервана фіксація створює ризики маніпуляцій, вибіркового відображення перебігу процесуальної дії чи навіть втрати значущої інформації. У судовій практиці вже склалася тенденція, за якою недотримання вимог безперервної фіксації стає підставою для визнання доказів недопустимими. Це підкреслює, що формальна сторона процесуальної дії є настільки ж важливою, як і її фактичний результат.

Ще більш складною є ситуація із негласними слідчими діями, які за своєю природою є обмеженням прав людини. Норми кримінального процесуального законодавства, що регулюють такі заходи, не завжди є чіткими та деталізованими, що створює підґрунтя для неоднозначного їх застосування. Наприклад, спостереження за особою чи місцем у низці випадків проводиться із порушеннями вимог закону, зокрема щодо підстав та меж застосування цих заходів. Як наслідок, суди опиняються перед необхідністю визначати допустимість таких доказів у кожному конкретному випадку, що зумовлює непослідовність практики та підвищує ризик ухвалення суперечливих рішень [9, с. 59].

Додаткову складність становлять процесуальні помилки, яких припускаються прокурори, слідчі та оперативні підрозділи під час здійснення кримінального провадження. Такі порушення можуть мати як формальний, так і змістовний характер. Однією з поширених проблем є призначення прокурора без належного процесуального рішення, що суперечить вимогам

КПК і тягне за собою недопустимість зібраних доказів. Подібні недоліки в організації діяльності органів досудового розслідування суттєво впливають на якість доказової бази та знижують ефективність правосуддя.

Аналізуючи ці аспекти, варто наголосити, що недотримання процесуальних норм у сфері доказування не є суто технічним порушенням. Воно безпосередньо зачіпає права та свободи учасників процесу, а також визначає легітимність результатів слідчих та судових дій. Наявність процесуальних помилок унеможлиблює використання отриманих матеріалів як доказів у суді, що часто призводить до закриття справи або виправдання особи. Це, своєю чергою, ставить під сумнів ефективність діяльності правоохоронних органів та знижує довіру суспільства до системи правосуддя [8, с. 317].

Проблематика допустимості доказів у таких випадках набуває ще більшої актуальності у світлі міжнародних стандартів захисту прав людини. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово підкреслював, що докази, здобуті з істотним порушенням прав особи, не можуть бути використані в національних судах, навіть якщо вони формально підтверджують винуватість. Це означає, що Україна, як держава-учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зобов'язана дотримуватися таких стандартів у своїй практиці, що ще більше підсилює значення процесуальної дисципліни.

Питання про допустимість доказів у кримінальному провадженні виходить далеко за межі суто юридичної процедури. Воно охоплює як дотримання процесуальних норм і прав учасників, так і забезпечення довіри до системи правосуддя загалом. Недопущення порушень під час проведення обшуків, допитів, негласних слідчих дій та інших процесуальних заходів має стати пріоритетом у діяльності органів

досудового розслідування та прокуратури. Тільки за умови суворого дотримання закону можна досягти балансу між завданням кримінального переслідування і захистом прав людини, що є основою справедливого судочинства [2, с. 77].

У науковій літературі та практиці кримінального процесу окреме місце займає питання безперервності фіксації слідчих дій. Особливо це стосується відеозапису, що виступає гарантією об'єктивності та достовірності отриманих доказів. Водночас досі не існує єдиного підходу до того, чи можуть технічні перерви у записі бути підставою для визнання доказів недопустимими. Одні науковці та суди наполягають на тому, що навіть незначний розрив нівелює саму ідею безперервної фіксації, адже створює ризик втручання у матеріали та втрати частини інформації. Інші підходи допускають певну гнучкість, розглядаючи такі розриви як технічні недоліки, що не завжди тягнуть за собою недопустимість доказу. У будь-якому разі відсутність єдиного тлумачення цієї норми породжує суперечливу практику та невизначеність для правозастосувачів [4, с. 236].

Важливим чинником у стабілізації судової практики у сфері допустимості доказів виступає діяльність Верховного Суду. Саме його рішення формують орієнтири для нижчих інстанцій і визначають межі застосування процесуальних норм. У низці справ Верховний Суд неодноразово скасовував обвинувальні вироки саме через недотримання вимог щодо отримання доказів, навіть тоді, коли фактичні обставини свідчили про наявність вини. Така позиція свідчить про пріоритет процедурних гарантій над доцільністю і підкреслює, що порушення прав і процесуального порядку не може бути виправдане навіть важливістю кримінального переслідування.

Не менш значущим є конституційний вимір проблеми допустимості доказів. Питання законності їх

отримання не зводиться виключно до норм КПК, адже ґрунтується на фундаментальних принципах Конституції України. Йдеться про верховенство права, непорушність прав людини, рівність усіх перед законом і судом. Таким чином, інститут допустимості є своєрідним відображенням конституційного обов'язку держави діяти виключно в межах закону та з дотриманням правових гарантій. Визнання доказів недопустимими у випадку порушення цих принципів демонструє, що держава не може будувати кримінальне переслідування на обмеженні основоположних прав [1, с. 51].

На практику українських судів істотний вплив справляють міжнародні стандарти, зокрема правові позиції Європейського суду з прав людини. Суд у Страсбурзі неодноразово наголошував, що право на справедливий судовий розгляд і право на захист є базовими складовими демократичного процесу. У зв'язку з цим українські судді все більше звертаються до практики ЄСПЛ, оцінюючи не лише сам факт отримання доказів, а й дотримання процесуальних гарантій під час їх здобуття. Це проявляється у більш суворому підході до оцінки обшуків, допитів та негласних слідчих дій, що здійснюються з можливим порушенням прав людини [6, с. 205].

З огляду на зазначені проблеми серед науковців та практиків активно обговорюється необхідність вдосконалення кримінального процесуального законодавства. Одним із першочергових напрямів є уточнення дефініцій, що містяться у статті 86 КПК, зокрема щодо критеріїв допустимості доказів. Дослідники пропонують також законодавчо закріпити властивості доказів – належність, допустимість, достовірність і достатність, що дозволило б усунути існуючі розбіжності у правозастосуванні. Таке уточнення сприяло б підвищенню передбачуваності

судових рішень та забезпеченню єдності практики.

Особливої уваги потребує також удосконалення правил фіксації процесуальних дій. Проблема безперервності відеозапису обшуку чи допиту вимагає чіткішого законодавчого регулювання, яке б унеможливило подвійне тлумачення. Йдеться не лише про встановлення вимог до технічних засобів, а й про визначення наслідків у випадку технічних збоїв або перерв. Це дозволило б уникнути ситуацій, коли суди по-різному підходять до однакових процесуальних ситуацій, створюючи правову невизначеність для учасників кримінального провадження [5, с. 171].

Інститут допустимості доказів в українському кримінальному процесі розвивається у взаємодії з національними конституційними засадами та міжнародними стандартами. Водночас численні проблеми, пов'язані з фіксацією слідчих дій, застосуванням практики Верховного Суду та невизначеністю у правовому регулюванні, потребують системних змін. Тільки завдяки комплексному підходу, що поєднуватиме вдосконалення законодавства, формування сталої судової практики та орієнтацію на стандарти ЄСПЛ, можна забезпечити баланс між ефективністю кримінального переслідування та захистом прав людини, що становить основу справедливого правосуддя [4, с. 236].

Висновки. Отже, недотримання належної процедури отримання доказів, порушення прав учасників провадження, технічні збої у фіксації слідчих дій чи помилки суб'єктів розслідування нерідко призводять до їх визнання недопустимими, навіть якщо вони фактично підтверджують вину обвинуваченого. Верховний Суд та ЄСПЛ послідовно підкреслюють, що забезпечення прав і свобод людини є вищим за потребу досягнення результатів кримінального переслідування, а тому дотримання процесуальних гарантій виступає ключовим чинником законності правосуддя.

Водночас відсутність єдиного підходу до низки питань, таких як безперервність фіксації, особливості негласних слідчих дій чи межі застосування концепції “плодів отруєного дерева”, створює ситуацію правової невизначеності. Для подолання цих проблем необхідним є системне вдосконалення кримінального процесуального законодавства, зокрема уточнення дефініцій, деталізація правил фіксації та закріплення критеріїв допустимості доказів. Лише поєднання чіткого правового регулювання, сталої судової практики та орієнтації на міжнародні стандарти дозволить забезпечити баланс між ефективністю кримінального процесу та належним захистом прав людини.

Список використаних джерел

1. Барба В. Є. «Щодо питання допустимості доказів у кримінальному провадженні. Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення» 2023 р. 48–53 с.
2. Головка Б.Ю. «Європейські стандарти судового контролю на етапі досудового розслідування в кримінальному провадженні» Ужгород: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2024. № 85, т. 4. С. 75–78.
3. Коваль О. І. «Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні: теоретичні та практичні аспекти: монографія». Київ: Юрінком Інтер, 2018. 224 с.
4. Смирнов В. А. «Класифікація підстав визнання доказів допустимими у кримінальному провадженні». Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 2(23). Том 2. С. 232–237.

5. Смирнов В. А. «Належне джерело отримання доказів як критерій їх допустимості. Юридична наука». 2019. № 10. С. 177–182. 3. Смирнов В. А. Правова природа недопустимих доказів у кримінальному процесі України. Юридична наука. 2019. № 12. С. 167–175.

6. Смирнов В. А. «Правові наслідки визнання доказів недопустимими: постановка проблеми. Юридична наука». 2020. № 2. С. 201–209.

7. Смирнов В. А. «Щодо використання показань з чужих слів як допустимого доказу». Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи: тези доп. Всеукр. Наук.-практ. Конф. (м. Харків, 26 листопада 2020 р.) / МВС України, Харків. Нац. Ун-т внутр. Справ. Харків, 2020. С. 350–354.

8. Смирнов В. А. «Щодо кола належних учасників кримінального провадження, уповноважених на збирання доказів». Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (6 листопада 2020 р.) / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І.І. Сидорук. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 314–319.

9. Шевченко В. «Проблемні аспекти доказування у кримінальних провадженнях. Дослідження та інновації» № 1.2 (5) 2025 р. 56–62 с.

10. Неклеса О.В. «Гарантії забезпечення законності та обґрунтованості проведення негласних слідчих (розшукових) дій». Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. Наук.-практ. Конф. (29 листопада 2023 р.) / Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 76–78.

11. Неклеса О.В. «Особливості гарантії забезпечення законності та обґрунтованості проведення негласних слідчих (розшукових) дій». Сучасні інформаційні технології в діяльності Національної поліції: матеріали Всеукр. Наук.-практ. Конференції (2 листопада 2023 р.) / Дніпро, ДДУВС, 2024. – С. 44–45.

Неклеса О. В. Проблемні аспекти допустимості доказів у кримінальному провадженні: теорія та практика

У статті досліджуються проблемні аспекти допустимості доказів у кримінальному провадженні з урахуванням положень кримінального процесуального законодавства України, практики національних судів та стандартів міжнародного права. Розкривається співвідношення допустимості з такими категоріями, як належність і достовірність, а також підкреслюється формальний характер цього інституту.

Окрему увагу приділено аналізу критеріїв, що визначають законність отримання доказів, зокрема джерелу інформації, повноваженням суб'єктів кримінального процесу, дотриманню процесуальної форми та гарантіям прав і свобод людини. Показано, що істотні порушення цих вимог автоматично зумовлюють недопустимість доказів відповідно до ст. 87–88 КПК України.

Розглядаються дискусійні питання застосування принципу “плодів отруєного дерева” та підходів щодо повного чи диференційованого виключення недопустимих доказів. У цьому контексті аналізується судова практика, де вирішальне значення мали процедурні помилки під час фіксації обшуку, допиту або проведення негласних слідчих дій.

Особливої уваги у забезпеченні допустимості доказів на досудовому розслідуванні потребує інститут слідчого судді. Саме на нього покладено функцію судового контролю за дотриманням прав і свобод людини під час проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують конституційні права особи, як-от обшук житла чи надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів. Законність та обґрунтованість ухвал слідчого судді є первинною передумовою для визнання отриманих на їх підставі доказів допустимими. Водночас практика свідчить про наявність проблем, пов'язаних як із формальним підходом окремих слідчих суддів до розгляду клопотань, так і з подальшою оцінкою судами наслідків порушень, допущених на цьому етапі.

Актуальним викликом для інституту допустимості є розвиток цифрових технологій та використання у кримінальному провадженні електронних доказів. Проблеми

їх отримання, фіксації та дослідження породжують спори щодо їх допустимості. Ключовими питаннями стають автентичність цифрових даних, належний процесуальний порядок їх вилучення (наприклад, з комп'ютерної техніки, хмарних сховищ), цілісність інформації та дотримання права на приватність. Недостатня законодавча врегульованість цих аспектів створює ризики визнання важливих для справи доказів недопустимими через формальні порушення.

Важливе місце відведено аналізу рішень Верховного Суду та практики Європейського суду з прав людини, які формують орієнтири для національної судової практики. Підкреслюється, що допустимість доказів має не лише процесуально-правовий, а й конституційний вимір, адже пов'язана з реалізацією права на справедливий суд і верховенства права.

У підсумку автором обґрунтовується необхідність удосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом уточнення дефініцій, закріплення системи властивостей доказів, а також врегулювання питань фіксації процесуальних дій. Це дозволить забезпечити єдність правозастосовної практики та належний баланс між ефективністю кримінального переслідування і захистом прав людини.

Ключові слова: докази; допустимість; кримінальне провадження; процесуальні гарантії; права людини; судова практика.

Neklesa O. Problematic aspects of the admissibility of evidence in criminal proceedings: theory and practice

The article examines problematic aspects of the admissibility of evidence in criminal proceedings, taking into account the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the practice of national courts, and international legal standards. The correlation of admissibility with such categories as relevance and reliability is revealed, and the formal nature of this legal institution is emphasized.

Special attention is paid to the analysis of the criteria that determine the legality of obtaining evidence, in particular the source of information, the powers of participants in criminal proceedings, compliance with procedural form, and the guarantees of human rights and freedoms. It is demonstrated that substantial violations of these requirements automatically lead to the inadmissibility of evidence in accordance with Articles 87–88 of the CPC of Ukraine.

The article addresses controversial issues regarding the application of the «fruit of the poisonous tree» doctrine and approaches concerning the absolute or differentiated exclusion of inadmissible evidence. In this context, judicial practice is analyzed, where procedural errors during the recording of searches, interrogations, or covert investigative actions played a decisive role.

Of particular importance in ensuring the admissibility of evidence during the pre-trial investigation is the institution of the investigating judge. It is this figure who is entrusted with the function of judicial control over the observance of human rights and freedoms during investigative (search) actions that restrict a person's constitutional rights, such as a search of a home or the granting of permission for temporary access to items and documents. The legality and validity of the investigating judge's rulings are the primary prerequisite for recognizing the evidence obtained on their basis as admissible. At the same time, practice indicates the existence of problems related both to the formal approach of some investigating judges to the consideration of motions and to the subsequent assessment by courts of the consequences of violations committed at this stage.

A current challenge for the institution of admissibility is the development of digital technologies and the use of electronic evidence in criminal proceedings. The problems of obtaining, recording, and examining such evidence give rise to disputes about its admissibility. Key issues include the authenticity of digital data, the proper procedural order for its seizure (for example, from computer equipment or cloud storage), the integrity of the information, and respect for the right to privacy. Insufficient legislative regulation of

these aspects creates risks that important evidence in a case may be deemed inadmissible due to formal violations.

Considerable attention is devoted to the analysis of the Supreme Court's decisions and the case law of the European Court of Human Rights, which establish guidelines for national judicial practice. It is emphasized that the admissibility of evidence has not only a procedural and legal dimension but also a constitutional one, as it is linked to the implementation of the right to a fair trial and the rule of law.

In conclusion, the author substantiates the need to improve the criminal procedural legislation by clarifying definitions, consolidating the system of evidence properties, and regulating the rules of procedural recording. This will ensure consistency in judicial practice and an appropriate balance between the efficiency of criminal prosecution and the protection of human rights.

Key words: evidence; admissibility; criminal proceedings; procedural guarantees; human rights; judicial practice.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

Науково-практичний юридичний журнал

Публічне право

3 (59) / 2025

Редактор – *Петренко В. С.*
Комп'ютерна верстка – *Гайдабрус В. Б.*

Підписано до друку 05.07.2025 р. Формат 70х108/16. Папір офсетний.
Гарнітура Petersburg. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 4,55.
Наклад 500 прим. Зам. № 1125/911.

Видавництво та друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1.
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.